

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Aristoteles's Statslære.

Første Del.

af

Dr. E. F. Bojesen,

Rektor for Sorø Akademis Skole og Opdragelsesanstalt.

Indbydelsesskrift

til

den aarlige Hovedexamen i Sorø Akademis Skole
i Juli 1851.

Kjøbenhavn.

Nykyøbing Kathedralskole.

Aristoteles's Statslære.

Første Del.

Aristoteles's Statslære.

Første Del.

af

Dr. E. F. Bojesen.

Rektor for Sorø Akademis Skole og Opdragelsesanstalt.

Indbydelsesskrift

til

den aarlige Hovedexamen i Sorø Akademis Skole
i Juli 1851.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. C. Scharling.

Indhold.

	Side.
Aristoteles's Statslære (første Del)	1—84.
Efterretninger om Skolen og Opdragelsesanstalten i Skoleaaret 1850—1851	85—112.

Indledning.

Det er vor Tids Arbejde under Strid og Kamp, under mangehaande Udskeielser og Misgreb at udfinde og ordne de Samfundsforhold, der passe til Menneskehedens nuværende Udvikling, og navnlig at danne saadanne Statsforfatninger, i hvilke Folket i høiere Grad end tidligere faaer Indflydelse paa de offentlige Anliggendes Styrelse. Under saadanne Omstændigheder vil den, hvis Studium fører ham til Betragtningen af Oldtidens Liv, naturlig føle sin Opmærksomhed hendraget paa hvad der i denne Retning er tænkt og handlet af Oldtidens frie Folk, navnlig af Grækerne, der med et saa klart Blik for alle menneskelige Forhold og en saa dyb Følelse af Statsideens Betydning forbandt en saa rig og mangesidig Erfaring i de forskjelligste Statsformers Dannelse og Ordning. Vel tør vi ikke haabe i deres Theori og Praxis at finde megen umiddelbar Belærelse i det Enkelte, meget, som vi ligefrem og uden videre kunde anvende paa vore egne Tilstande; thi hvor stærk end Ligheden kan fremstille sig for det første Blik, vil dog en grundigere Undersøgelse snart lære, at der er en væsentlig og gjennemgribende Forskjel mellem Oldtidens og Nutidens Liv, mellem de gamle og de

nuværende Stater. Men desuagtet vil dog {en nærmere Betragtning af det antike Statsliv ikke blot have den almindelige Interesse, som en dybere Tænkning over det menneskelige Samfund og de Former, hvori dette udvikler sig, altid maa vække, men den vil tillige frembyde saa mange Analogier og Tilknytningspunkter til Nutidens egne Forhold, at den ogsaa i denne Henseende vil blive frugtbar og afgive Stof til politisk Overveielse og Eftertanke. Oldtidens tvende største Tænkere, Plato*) og Aristoteles**), have begge gjort de menneskelige Samfundsforhold til Gjenstand for en omhyggelig Undersøgelse. Sammenligne vi deres Skrifter indbyrdes, vil deres Behandling af dette fælleds Stof paa en meget karakteristisk Maade betegne en forskjellig Individualitet og videnskabelig Grundtanke. Denne Grundtanke kunne vi vel for dem, der kjende noget nærmere til disse Forfattere, med faa Ord udtrykke saaledes, at Plato tilskriver Ideerne en selvstændig, afsluttet og fra Erfaringsverdenen adskilt Existens, som egne, for sig bestaaende Substanser, og derfor stræber i et aandeligt Blik at opfatte det Almindelige og Evige i sig selv, medens Aristoteles lærer, at Ideen ikke har nogen selvstændig Tilværelse, men er immanent i Phænomenernes Verden, hvori han stræber at paavise og gjennem hele Tilværelsens afvexlende Rækker at forfølge den. Denne Grundforskjel træder os overalt imøde i deres Behandling af det omhandlede Emne.* Man har ofte opkastet det Spørgsmaal, om Platos Stat er at betragte som et luftigt Ideal og Phantasibillede, eller om Forfatteren har antaget det muligt at gennemføre sine Tanker i Virkelighedens

*) Vi have nu en meget heldig Oversættelse af Platos Stat af Professor Heise. Kbhvn 1851, 3 Dele.

**) Πολιτικά. 8 Bøger.

Rige. De, som have villet hævde »Staten« en vis Realitet og praktisk Interesse, have med megen Omhu stræbt at paavise, at væsentlige Momenter deri ere dybt begrundede i det hele græske Liv, og at navnlig de doriske Stater have frembudt mange Træk til det af Plato fremstillede Billede*). Dette ville vi ingenhunde benægte, men det turde dog i ethvert Tilfælde kun bevise, at det ikke er nogen aldeles vild og sværmende Phantasi, der med en forunderlig Skaberkraft skulde have frembragt og udmalet Billedet uden alt Hensyn til hvad Livet og Historien kunde byde. Vistnok er den platoniske Stat intet vilkaarligt eller fritsvævende Billede i den Betydning, at det enten i objektiv Forstand som en Slags Skabning af Intet skulde være uden al Sammenhæng saavel med det græske Liv i Almindelighed som med visse historisk givne Phænomener i Særdeleshed, eller i subjektiv Forstand staae isoleret fra Platos hele filosofiske Tænkning overhovedet. Men medens vi villig indrømme alt dette, bliver der dog betydelige Træk tilbage, hvis virkelige Tilværelse i det græske Liv vi ligesaalidet kunne paavise, som vi overhovedet kunne ansee dem for begrundede i den menneskelige Naturs Væsen eller angive Midlerne til deres praktiske Iværksættelse og Indførelse i Livet. Hvor Staten ikke knytter sig til Familien som sit Udgangspunkt, men tvertimod vil ophæve dette Begreb, hvor den individuelle Frihed, hvor de stærkeste menneskelige Interesser hverken i Ret til Besiddelse eller i Valget af Virkekreds komme til Gyldighed, hvor Kvindens Stilling i Samfundet miskjendes, hvor Statens Ror overlades til en privilegeret Klasse af Vise og philoso-

*) Blandt mange andre Skrifter henvise vi fornemmelig til K. F. Hermanns gesammelte Abhandl. etc. Göttingen 1849 Pag. 132: die historischen Elemente des platonischen Staatsideals.

phisk Dannede, der kunne vi neppe sige, at Forfatteren bygger paa en naturlig og reel Grund, om vi end nok saa meget maae beundre det Aandrige i Formerne og det Smagfulde i Udførelsen, men derimod kunne vi vel bringe dette hans Arbeide i Samklang med hans hele videnskabelige Personlighed. Thi da kun det Almindelige og Evige for ham har Sandhed og Gyldighed, saa kan Individualiteten ikke komme til sin Ret eller gjøre Krav paa nogen relativ Selvstændighed og fri Udvikling, hvori dens eiendommelige Fordringer skulde forsones med det Almindeliges, men den maa ubetinget og uvægerlig bøie sig under Ideens strænge Aag*). Heller ikke fortjener det Enkelte og Konkrete i de menneskelige Samfundsforhold og Statsinstitutioner nogen dybere Opmærksomhed; det er for ham kun forbigaaende, mere eller mindre betydningsløse Phænomener, der dukke op af Tilfældighedens Chaos. Om end altsaa Plato ingenlunde har manglet Øie for de historiske Forhold, om han end med Aand og Vid har givet Skildringer, hvortil især det daværende attiske Ultrademokrati leverede ham Hovedtrækkene, saa har han dog væsentlig kun i visse store og almindelige Træk opfattet de virkelige Forhold og bestaaende Tilstande i deres Modsætning til Ideen, i deres Aandløshed og Fornedrelse. Derimod stræber han i en aandelig Anskuelse at opfatte og fastholde Statens Idee i dens Høihed og Renhed, og idet han med ubøielig Strængthed nedkuer alle individuelle Fordringer og afviser alle menneskelige Interesser, hvor de ikke synes ham ubetinget at ville træde i Ideens Tjeneste, fremstiller han et storartet Billede af en Stat, der, som han selv yttre sig,

*) See Hermanns ovenanførte Skrift Pag. 153. Zeller die Philosophie der Griechen 2den Del Pag. 302.

»vel ikke findes paa Jorden, men maaskee dog staaer i Himlen som et Mønster for den, der vil see«*).

Anderledes finde vi det hos Aristoteles. For ham har Ideen sit saade Hjem i Phænomenet, hvor den viser sig som den Form og Skikkelse, i hvilken Stoffet fremtræder og kommer til Virkelighed. Han er overbevist om, at Ideen er at finde paa ethvert Punkt i Tilværelsen, og derfor dvæler han ikke blot i Tankens Verden, men underkaster sig den moisomme Vandring gjennem hele Naturens Rige, gjennem alle Tidernes Løb i den faste Tro, at selv det tilsyneladende Ringe gemmer det Uendeliges Spire i sig og vil oplade sit Indhold for den udholdende Forsker. Deraf den mærkelige Forening af en altomfattende, overalt indtrængende Lærdom og et dybt spekulativt Blik**), som vi ogsaa gjenfinde i det Skrift, hvorom her er Tale. Med en klar Erkjendelse af Statens almindelige Natur, dens Maal og Øiemed forbinder han den mest praktiske Indsigt i alle de enkelte Bestemmelser, der her komme i Betragtning, den skarpeste Iagttagelse af alle de konkrete Former, hvori Statsideen udvikler sig efter de specielle givne Betingelser, og det utrætteligste Studium af Alt, hvad Hellas's og de andre historiske Staters rige Erfaring har lært om Statsforfatningen, dens væsentligste Former og Institutioner, deres Nuanceringer, Overgange og afvexlende indbyrdes Følge. Bogen selv indeholder en rig Samling af bevisende Exempler hentede fra forskjellige græske og barbariske Staters Historie, og det er desuden bekjendt, at Aristoteles i et særskilt Skrift, hvoraf endnu en stor Del Brudstykker ere tilovers, har gennemgaaet og beskrevet

*) Platonis de republ. lib IX mod Slutningen. Stallbaums Udg. Pag 295.

**) Hegels Geschichte der Phil. Berk. 1833 Pag. 298 ff.

henved 160 forskjellige græske Staters Forfatninger og Institutioner som et Forarbejde til sit Værk om Staten*). Saaledes er da dette Skrift et Resultat af en sjelden Flid og Lærdom, der arbejder i den tænkende Aands Tjeneste, og hvis vi med faa Ord vilde karakterisere det forskjellige Indtryk, vi modtage ved at læse de tvende Philosophers Bøger om Staten, kunde vi sige, at vi ved Platos Skrift bestandig føle os ligesom opløftede i en finere aandelig Sphære, hvor de enkelte jordiske Gjenstande enten forsvinde for vort Øie eller dog smelte sammen i store Masser, ved Aristoteles's Skrift derimod mærke vi bestandig Jorden under vore Fødder, men Udsigten klares til alle Sider, hvert Enkelthed kommer til Syne i sit rette Forhold og sin rette Stilling til det Hele, og vi føle os intet Øieblik forladte af Aanden eller nedtrykkede af en plat Realisme.

Naar jeg ifølge Ovenstaaende mente, at denne med ligestaaende Dybde som praktisk Sands gjennemførte Undersøgelse af Aristoteles maatte have Interesse og Betydning for Enhver, der interesserer sig for Retsphilosophien eller Betragtningen af Statsformerne og deres Udvikling, og derfor fortjente at gjøres tilgængelig ogsaa for saadanne Læsere, som ikke havde gjort den gamle Litteratur eller den aristoteliske Philosophi til Gjenstand for et eget Studium, antog jeg dog tillige, at en Oversættelse ikke vilde være den rette Form til at meddele Aristoteles's Tanker. En Oversættelse vilde neppe tilfulde kunne forstaaes, end mindre læses med den Lethed eller uforstyrrede Ro, som vore Dages Læsere ere vant til. Det er nemlig langt fra, at vi i dette Skrift

*) Diog. Laert. V, 27. Fragmenterne samlede i *Fragmenta historicorum Græcorum* edd. C. et Th. Müller Paris 1841 - 48. Tom. II Pag 102.

finde de bestemte, ordnede og overskuelige Tankerækker eller den Renhed og Klarhed i Formen, som nuomstunder ansees for en nødvendig Betingelse for at nyde et Skrift. Den specielle Grund dertil ligger vel dels i en eiendommelig Methode hos Aristoteles*), dels i den særegne Maade, hvorpaa de aristoteliske Skrifter ere opstaaede, opbevarede og forplantede, hvorved Meget synes at være skjødsløst henkastet i en vilkaarlig og adspredt Tankefølge, Meget at være forstyrret og bragt i Uorden i de forskjellige Afsnit, Meget i Texten tilsat, udeladt eller forvansket**). Alt dette gjør, at Læsningen af disse Bøger selv for den, der er velbekjendt med Oldtidens Liv og Litteratur og fortrolig med det meget Eiendommelige i Aristoteles's Tankegang og Stil, bliver et møisommeligt og byrdefuldt Arbeide. Af disse Grunde foresatte jeg mig, om muligt, ad en anden Vei at gjøre Aristoteles's Statslære tilgængelig for dannede Læsere og til den Ende at tage mig de nødvendige Friheder uden dog at tillade mig nogensomhelst Forandring eller Tilsætning eller væsentlig Udeladelse i hans Tanker***). Jeg har derfor, medens jeg i det Hele fulgte Gangen i Aristoteles's Undersøgelse, stræbt i det Enkelte at ordne Stoffet i bestemtere og tydeligere afdelte Tankerækker, idet jeg samlede under Et hvad der i Skriftet fandtes spredt paa forskjellige Steder, udelod overflødige Gjentakelser og andre mindre betydende Tilfældigheder, som Indfald, Sidebemærkninger, Citater af græske Digtere, paafaldende og spidsfindige Raisonnements,

*) Hegels Gesch. der Phil. Pag. 312.

**) Jeg har tidligere i to Skoleprogrammer 1844—45 leveret adskillige Bidrag til Textens Forbedring og Fortolkning af mange enkelte Steder.

***) Jeg har ved hvert Afsnit henvist til de Steder hos Aristoteles, hvoraf Indholdet fornemmelig er taget.

der let kunde forstyrre Læseren og afdrage ham fra at forfølge Hovedtanken, bortskar endel saadanne Exempler, der i sig selv kunde have Betydning nok, men for os vilde have mindre Interesse eller kræve udførlige Oplysninger af de græske Smaastaters og Koloniers lidet bekendte Historie, og endelig i særegne Noter tilføiede Forklaringer, der enten skulde oplyse et og andet historisk Punkt eller tydeliggjøre en og anden Sætnings Sammenhæng med den aristoteliske Tænkning eller den antike Anskuelse i Almindelighed. Jeg har altsaa stræbt at give en ordnet og forkortet Fremstilling af den i Aristoteles's Skrift foredragne Statslære. Den afviger aldeles fra de dermed beslægtede Fremstillinger, som findes i Schlossers Oversættelse *) og Bieses die Philosophie des Aristoteles **).

*) Aristoteles Politik Leipzig 1798. 3die Del Pag. 163.

**) 2den Del Pag. 400 ff.

Statens Elementer og Forudsætninger.

Statens Oprindelse. Familien, Huset, Kommunen.

Arist. Pol. I, 1.

Staten er en Forening, et Samfund af Mennesker. Dens Væsen indsees bedst ved at betragte dens Oprindelse og første Udvikling.

De Mennesker maae nødvendig ville forene sig, som ikke kunne undvære hinanden. Vi finde saaledes i Samfundet et mandligt og et kvindeligt Element, som sammenknyttes ved Naturdriften til Artens Forplantelse, fremdeles et herskende og et behersket, der forbinde sig til gjensidig Bevarelse. Til at herske for Naturen skabt de Mennesker, der ere dygtige til Tænkning og Overlæg, til at beherskes dem, der ved legemlige Kræfter kunne udføre Tankens Bestemmelser. Saaledes ere Herre og Slave sammenknyttede ved Naturens Baand og have fælleds Interesse. Men skjøndt Kvinden og Slaven begge ere underordnede, er deres Stilling i Samfundet dog væsentlig forskjellig. Hos Barbarerne derimod indtage de samme Plads. Grunden dertil er, at Barbarerne mangle det, der er Naturen er bestemt til at føre Herredømmet, Aandens høiere Adel. Hos dem er altsaa Kvinden Slavinde, fordi Manden væsentlig er Slave. Begreberne Barbar og

Slave falde nemlig sammen, og deri ligger Hellenernes naturlige Ret til at herske over Barbarerne¹).

Af de omtalte tvende Forbindelser dannes Huset. Af Huset eller Familien opstaaer ved Kolonisation eller Udflytning Kommunen. Af flere Kommuners Forening opstaaer Staten. I Familien har altsaa Staten sin første Spire og Grundvold. Derfor var den ældste Forfatning den kongelige i Lighed med den patriarkalske Husregjering. Af samme Grund lod Sagnet ogsaa Guderne staae under en Konge; thi Menneskene danne Gudernes Livsvilkaar, ligesom deres ydre Skikkelser, efter deres egne.

Staten fremtræder nu som de mindre Foreningers Maal i afsluttet Selvstændighed. Ligesom altsaa hine første Foreninger udgaae fra en Naturbestemmelse, saaledes hviler den hele Stat som det Maal, hvortil de skulle udvikle sig, paa en Naturgrund. Den er da at betragte som en Naturfrembringelse, og Mennesket som et politisk Væsen, bestemt til selskabeligt Samliv. Den, der af Naturens Drift og ikke paa Grund af Omstændighedernes Magt lever udenfor Statssamfundet, han maa enten være et ondt Væsen, der lever i Krig med Menneskeslægten, ligesom en enlig Rovfugl, eller han maa være et høiere Væsen, hævet over den menneskelige Naturs almindelige Vilkaar. At Mennesket af Naturen selv er bestemt til selskabeligt Samfundsliv og det i høiere Grad end de Dyr, der af Naturinstinkt drives til at leve i Flokke eller Sværme, viser ogsaa Sproget, som Naturen ikke uden Hensigt har udrustet ham med²). Ved Sproget sættes Mennesket i Stand til at betegne det Gode og Onde, det Nyttige og Skadelige, Begreber, som have deres Gyldighed i Familielivet og Statslivet, medens de øvrige Dyr blot have Stemme til at betegne og for hinanden at tilkjendegive de individuelle Følelser af Lyst og Smerte.

Nærmere Betragtning af Familien og Huset.

Pol. I, 2.

Vi ville nu nærmere betragte Huset som Statens Grundbestanddel. Det fuldstændige Hus bestaaer af Frie og Ufrie, nemlig Herre og Slave, Mand og Hustru, Fader og Børn. Som et nødvendigt Moment i Huset maae vi endnu betragte den til Husholdningen fornødne Eiendom. Denne sidste skal her behandles først.

a) Eiendom. Pol. I, 3. 5.

Livets første og nødvendigste Betingelse er Næring. De forskellige Arter af Næringsmidler sondre derfor Menneskene i forskellige Livssphærer og virke mægtigt ind paa alle Forhold. Deraf Nomadernes, Agerdyrkernes, Jægerens og Fiskernes Liv. Saadan Livsophold og Besiddelse anviser Naturen selv alle levende Væsener ligefra Fødselen, idet nogle Dyr f. Ex. de, der lægge Æg, under selve Fødselen tilveiebringe saamegen Føde, som kan nære Ungerne, indtil de selv kunne søge sig den, medens andre, som føde levende Unger, i sig selv gjemme en Substans, der tjener Fosteret en Tidlang til Næring. Ligesom der nu er anvist Dyrene visse Midler, f. Ex. Vegetabilier, til deres Næring og Brug, saaledes maae vi antage, at Naturen, der Intet gjør uden Maal og Hensigt, har bestemt Dyrene selv til Næring, Beklædning og Arbejde for Menneskene. Paa denne Maade bliver ogsaa Krigen et naturligt Erhvervsmiddel³⁾ dels som Jagt paa de vilde Dyr, dels som egentlig Krig mod de Mennesker, der skjönt af Naturen bestemte til at beherskes og tjene til Andres Nytte dog ikke ville underordne sig denne Naturlov. Paa Erhvervelsen af saadanne i Livet nødvendige og for det huslige og borgerlige Samfund nyttige Besiddelsesgjenstande

beroer den egentlige sande Rigdom. Denne, som har sit bestemte Maal i Huslivets og Statslivets fulde og tilstrækkelige Brug, er ingenlunde ubegrændset. Rigdommen er et Redskab for Livet og har som saadan sit Maal og sin Grændse. Den Konst, som lærer os denne Art af Eiendoms Erhvervelse og Brug, kaldes Oekonomik⁴⁾. Men til Oekonomiken grændser en anden Art af Erhvervelseskonst, som benævnes Chrematistik. Denne sætter intet Maal for Besiddelsen, men gaaer ud paa den størst mulige Erhvervelse af Pengerigdom. Rigdommen bliver her ikke Middel og Redskab, men selv et Maal og som saadant uendeligt, ubegrændset. Oekonomiken er bygget paa et naturligt, Chrematistiken paa et konstigt Princip, hvis Udvikling lader sig forfølge paa denne Maade: Enhver Besiddelsesgjenstand tilsteder en dobbelt Anvendelse, hvoraf den ene er Tingens eiendommelige Brug, den anden Omtuskning, som opstaaer deraf, at Menneskene snart have for lidet, snart for meget af hvad de behøve. Dette er altsaa Oprindelsen til Tuskhandel, der har Tilfredsstillelsen af den naturlige Trang til sit Maal. Da denne Tuskhandel imidlertid bestandig udvidede sig i større Kredse, frembragte den med Nødvendighed Brugen af Metal som et efter Overenskomst gjældende, lethaandterligt og til de brugbare Gjenstande selv henhørende Omtuskningsmiddel, oprindeligt ligefrem bestemt ved Størrelse og Vægt, siden forsynet med et Præg⁵⁾ for at spare Afveiningen. Deraf udviklede sig nu den egentlige Handel i bestandig konstigere Former og med det bestemte Formaal ved Omsætning at tilveiebringe den størstmulige Fordel. Chrematistiken gaaer saaledes væsentlig ud paa Penge, og Rigdom betragtes som en Masse af Penge. Efter en anden Anskuelse kan Rigdom umulig beroe paa Penge som et blot konstigt, vilkaarligt eller konventionelt Tegn paa Eiendom, hvis Besiddelse i overflødig Maal under visse Omstændigheder dog ikke

kunde frelse En fra Hungersdøden, som Midas ⁶⁾ i Sagnet, for hvem Alt, hvad han berørte, forvandlede sig til Guld. For at løse denne Tvivl maa man altsaa vel skjelne imellem den ovenomtalte naturlige Oekonomik, der betragter Penge som Middel og har sit Maal i det huslige og borgerlige Livs Brug, og den kunstige Chrematistik, der betragter Pengemassen selv som Maal og gaaer ud paa Pengeerhvervelse i det Uendelige. Til en saadan ubegrændset Stræben efter Erhvervelse forledes Menneskene ofte af Mangel paa Sands for Livets høiere Formaal og især af Begjærlighed efter sandselig Livsnydelse, men da denne efter sin Natur selv bestaaer i en Overdrivelse, en Overskriden af Grændserne, saa tragte de ogsaa efter Midlerne dertil i det Ubegrændsede, og naar de ikke ved den almindelige Chrematistik kunne naae deres Maal, stræbe de dertil ad andre Veie, idet de dertil anvende alle menneskelige Kræfter og Konster paa en med Naturen uoverensstemmende Maade. Saaledes er det f. Ex. ikke Tapperhedens Maal at tilveiebringe Penge, heller ikke Krigskonstens eller Lægekunstens; men visse Folk misbruge alle saadaane Evner og Færdigheder som Midler til at opdyngge Rigdom. Her er da nu tilbørlig skjelnet imellem den naturlige og nødvendige Konst, der gaaer ud paa at erhverve, anvende og vurdere de Skatte, som Naturen har stillet til vor Raadighed, til vore Fornødenheders Tilfredsstillelse og Livets rigelige Brug, og den unaturlige og dadelværdige, der sætter den storst mulige Pengemasse selv eller yppig Sandsenydelse som sit Maal og gaaer ud paa at vinde fra Andre. I sin værste og unaturligste Skikkelse viser denne Chrematistik sig som Aager, der søger at vinde Penge ved Pengene selv og saaledes ganske fjerner sig fra den oprindelige og naturlige Brug af Penge som et Middel til Omsætning af Vare.

Overstaaende angaaer Oekonomikens og Chrematistikens

Theori. Under den praktiske Del deraf hører Læren om de til Livet nødvendige Besiddelsesgjenstandes Værd, Brug og Behandling, altsaa om Agerbrug, Forstvæsen, Kvægavl o. s. v., dernæst Læren om Omsætning ved Handel, om Pengepekulation, Haandværks- og Dagleierarbeid. Midt mellem begge disse Arter ligger Læren om Produktion af de Naturgjenstande, der ikke tjene til Næringsmidler f. Ex. om Bjergværksdrift. Den praktiske Udøvelse af alle disse Forretninger har mere eller mindre Værd, eftersom de forudsætte større eller mindre Dygtighed, i høiere eller ringere Grad udøves ved den blotte legemlige Kraft, mere eller mindre beroe paa det blot Tilfældige. Et Overblik over disse Gjenstande er vigtigt for Statsmanden.

b) Herren og Slaven. Pol. 1, 2.

Slaveriet lader sig opfatte under Begrebet af Besiddelse. Besiddelsen er ligesom Livets Værktøi og Redskab. Redskaber kunne være livløse eller levende. Slaven er at betragte som et levende Redskab, som en Besiddelse, vi vilde kunne undvære, hvis de livløse Redskaber af sig selv kunde udføre deres Hverv, saaledes som Sagnet fortæller om Dædalus's Konstværker⁷⁾. Men al Besiddelse er som saadan væsentlig en Andens. Heraf lader sig nu Begrebet af en Slave bestemme. Det Menneske nemlig, som ifølge Naturbestemmelse ikke er sin egen, men en Andens, han er af Naturen Slave⁸⁾.

Gjennem alle Naturforhold gaae som væsentlige Momenter i Tilværelsen en Hersken og en Behersketværen. Strax ved deres Oprindelse stille nogle af Tingene sig paa den ene, andre paa den anden af disse Sider. I Alt, hvad der af flere Dele danner sig til en Totalitet, gjælder denne Naturlov, navnlig i den levende og organiske Natur. Saaledes er Før-

holdet mellem Sjæl og Legeme (hvor det rette Forhold ikke er forstyrret), mellem Fornuft og Begjæreevne. I saadanne Forhold er den ene Parts Underordning baade naturlig og gavnlig for begge, medens begge Parters lige Berettigelse eller endog deres omvendte Stilling til hinanden bestandig er til Skade. Paa samme Maade er det gavnligt, at Dyrene beherskes af Menneskene, det kvindelige Kjøen af det mandlige. Hvor nu et Væsen staaer saa høit over et andet, som Sjælen over Legemet eller Mennesket over Dyret, der har Naturen selv afgjort Spørgsmaalet om Herredømme og Trældom; thi Aanden er født til at herske, og de ere af Naturen Slaver, hvis Livsopgave og rette Kald er Brugen af Legemets Kræfter, og som kun forsaavidt have Andel i Fornuften, at de have en vis Modtagelighed for dens Bud og kunne fornemme og opfatte dens Bestemmelser uden at besidde dens selvvirksomme Kraft. Et saadant Væsen er af Naturen ikke sin egen, men en Andens, og det er ham tjenligt at være dette. Slavens Brug fjerner sig altsaa ikke meget fra Brugen af de tamme Husdyr. I Naturen selv findes en Tendens til at danne Slavens Legeme forskjelligt fra den Fries, hvert efter sin Bestemmelse, Slavens firskaaret og stærkt til det lavere Trællearbeid, den Fries rankere og kraftigt til det statsborgerlige Livs Behov i Krig og Fred. Men ofte mislykkes denne Bestræbelse⁹), saa at Nogle faae frie Mænds Legemer, Andre deres Sjæle. Gaves der Mennesker, hvis Legemer besad en saa fuldkommen Skjønhed og Majestæt som Gudernes Billeder, saa vilde man strax i dem erkjende sine naturlige Herrer¹⁰). Men har den legemlige Skjønhed en saa stor Magt, saa maa jo Aandens Fortrin i endnu høiere Grad kunne begrunde et saadant Herredømme; men det er rigtignok mindre let at have Øie for og erkjende Aandens end Legemets Skjønhed.

Resultatet bliver altsaa, at Slaveriet under visse Betingelser er et naturligt og som saadant retfærdigt og for Vedkommende selv gavnligt Forhold.

Andre antage derimod, at Slaveriet ikke er en Naturbestemmelse, men overalt beroer paa en vilkaarlig Lovbestemmelse. Disse kunne forsaavidt have Ret, som der vistnok gives en Art af Slaveri, der beroer paa den Lovbestemmelse, at det Erobrede tilhører Seirherren. Om denne Lovs Gyldighed ere imidlertid Meningerne delte; thi medens den paa den ene Side synes at erklære Magt for Ret og sanktionere raa Voldsgjerning, vidner paa den anden Side Seiren selv om en vis overlegen Kraft (Tapperhed, Klogskab) og synes deri at have sin Berettigelse til at erhverve Herredømmet, idet den ydre Overmagt dog tilsidst støtter sig paa indre Fortrin. Spørgsmaalet bliver da om det Retfærdiges eget Væsen, nemlig om den overlegne Kraft altid bærer sin Ret i sig selv, eller Tvangsherredømmet under ingen Betingelse kan bestaae med Retfærdighed. I ethvert Tilfælde maa dog det fastholdes, at ædlere Naturer altid ere væsentlig frie, om de end geraade i Fangenskab og sælges, og at der gives Mennesker, som allevegne ere Slaver, andre, som ingensteds ere det. En saadan Forskjel finder Sted mellem Hellener og Barbarer. Hos de første findes absolut, hos de sidste kun relativ Frihed. Resultatet bliver da, at vel ikke al faktisk Slaveri beroer paa en naturlig Grund, men at der dog gives en Naturbestemmelse i denne Retning, der udtaler sig mere eller mindre tydeligt. Hvor denne er bestemt udpræget, der er Slavens underordnede Stilling retfærdiggjort, og Forholdet til Gavn for begge Parter. Slaven er da at betragte som en Del af Herren, som en levende, men adskilt Del af hans Legeme. De have altsaa begge fælleds Interesse, og der bestaaer et venskabeligt Forhold mellem dem,

saafemt det berøer paa Naturbestemmelse, men det modsatte, naar det grunder sig paa Lovbestemmelse og Tvang.

Allerede paa dette Punkt bliver det os indlysende, at der gives forskjellige Arter af Herredomme, eftersom de Underordnede ere frie ifølge Naturbestemmelse eller Slaver; fremdeles at Husbestyrelse og Statsbestyrelse ikke blot ere quantitativt forskellige fra hinanden, som Nogle antage¹¹⁾, men kvalitativt, idet Husbestyrelse altid er Monarchi, men Statsbestyrelse derimod mest bestaaer i at regjere over frie og ligeberettigede Mennesker.

c) Mand og Kone, Fader og Børn. Pol. I, 5.

Vi komme nu til det ægteskabelige¹²⁾ og faderlige¹³⁾ Forhold. Ogsaa her finde vi et naturligt Herredomme; thi Manden er af Naturen Kvindens Hoved; den Ældre og mere Udviklede staaer af Naturen i et overordnet Forhold til den Yngre og mindre Udviklede; men i begge Tilfælde er det et Herredomme over frie Mennesker. Imellem disse tvende Arter af Regjering er der dog nogen Forskjel. Mandens Herredomme over Konen ligner den styrende Magt i en Republik, dog med Undtagelse af den afvejlende Regjering og Underordning; thi Magten i Huset er væsentlig i Mandens Hænder. Den kunde ogsaa sammenlignes med Regjeringen i et Aristokrati, fordi Manden regjerer ifølge sine høiere Fortrin og overlader Konen Bestyrelsen af enkelte Ting, som passe sig for hende¹⁴⁾. Derimod er den faderlige Myndighed, som bygges paa Underordning og Ærefrygt, nærmest af monarchisk Natur.

Det Nærmere om det ægteskabelige Forhold og Børneopdragelsen behandles under Læren om Statsforfatningen; thi da Familierne ere Statens Elementer og Bestanddele, men den enkelte Del maa udvikles i Forhold til det Heles Væsen,

saa bør baade Kvinder og Børn ledes og dannes efter Statsforfatningens særegne Natur, saafremt ellers denne Uddannelse er af Vigtighed og Betydning; men dette er den unægtelig; thi Kvinderne udgjøre Halvdelen af de Frie, og Børnene skulle voxe op til at blive Statssamfundets Medlemmer.

Kvindernes, Børnernes og Slavernes ethiske Stilling.

Pol. I, 5.

Det er oiensynligt, at Mennesket er en vigtigere og betydningsfuldere Gjenstand for Husbestyrelsens Omhu end livløs Besiddelse, og Frie end Slaver. Erkjendes det nu for Husfaderens Pligt at henvende særdeles Opmærksomhed paa de Menneskers Tilstand, der staae under hans Styrelse, saa opstaaer der med Hensyn til Slaven det Spørgsmaal, om der hos denne kan være Tale om nogen Dyd og Dygtighed udenfor den nødvendige Dressur til at være et tjenende Redskab, om f. Ex. Selvbeherskelse, Mandighed, Retfærdighed passer paa Slavens Væsen. Er dette Tilfældet, hvori ligger da Forskjellen mellem Frie og Slaver? Er det derimod ikke Tilfældet, saa maa dette synes paafaldende, da de dog ere Mennesker og Fornuftvæsener¹⁵). Et lignende Spørgsmaal opstaaer med Hensyn til Kvinder og Børn, nemlig om de ovennævnte eller lignende Egenskaber høre til den kvindelige og barnlige Naturs Væsen eller ikke. Er dette Tilfældet, hvorpaa grunder da Mandens Berettigelse til Herredømmet sig? Grunden kan ikke ligge i en blot kvantitativ Forskjellighed, hvori disse Egenskaber fremtræde i Mandens Natur paa den ene Side og Kvindens eller Børnernes paa den anden; thi mellem Herredomme og Underordning er der en kvalitativ og væsentlig Forskjel; men hører Dyden blot til den ene Parts Natur og ikke til den anden, da opstaaer der atter en Vanskelighed; thi hvis den Herskende

mangler Maadehold eller Retfærdighed, er han uskikket til at regjere, og hvis den Beherskede er uden disse Egenskaber, bliver han uskikket til at adlyde. Det bliver altsaa klart, at begge Parter maae have Andel i Dyden, skjont hver paa sin Maade, eftersom de af Naturen ere bestemte til at herske eller beherskes, og i det sidste Tilfælde atter med visse Modifikationer, fordi der er Forskjel paa det Underordningsforhold, hvori Slaven staaer til sin Herre, Kvinden til Manden og Børnene til Faderen. Hos alle disse forskjellig stillede Personer finde vi vel de samme Sjælens Hovedvirksomheder (Dele), men ikke paa samme Maade. Slaven har som saadan vel en vis Modtagelighed for fornuftige Forestillinger, men mangler den selvtænkende og overlæggende Kraft; hos Kvinden er denne vel tilstede, men uden Fasthed og Energi; hos Barnet findes den ogsaa, men som Anlæg i udviklet Tilstand. Saaledes gaaer det ogsaa med de saakaldte ethiske¹⁶⁾ Dyder. Den Regjerende behøver dem i deres hele Fylde; thi fra ham udgaaer al Virksomhed; de Øvrige derimod maae vel have Del i dem, men hver paa sin eiendommelige Maade efter Forskjelligheden af den Opgave, der er stillet Enhver, og den Plads, han indtager i Samfundet. Saaledes er Kvindens Mod, Selvbeherskelse, Beskedenhed o. s. v. af en anden Beskaffenhed end de tilsvarende Egenskaber hos Manden. Man opfatter derfor Dydens Natur altfor abstrakt og almindeligt, naar man derved blot tænker sig Sjælens gode Tilstand eller Handlingernes Overensstemmelse med Moralloven eller noget lignende, men glemmer, at den udpræger sig forskjelligt i de forskjellige Livsstillinger, saa at Enhver har sin særskilte sædelige Virksomhed, sin eiendommelige Livsopgave. Da Barnets Dyd er ufuldkommen, er den ikke absolut, men staaer i Relation til Maalet og til dets Veileder, ligeledes Slavens til hans Herre. Slaven, hvis Værd ligger i hans Lydighed

og Brugbarhed, behøver Dyden kun i ringe Grad, saavidt den nemlig gjøres nodig, for at han ikke enten af ubændig Toilesloshed eller af slapLadhed skal forsømme sin Gjerning. Denne Grad af Dyd og Dyglighed er det Herrens Pligt at meddele sine Slaver; han skylder dem at virke paa deres Villie ved Vink og Belæring og ikke blot ved Befaling og Krav paa blind Lydighed.

Staten.

Statsbegrebet.

Statens Væsen, dens Maal og Øiemed.

Pol. I, 1. III, 5.

Som den Totalitet, hvori alle de andre Samfund have deres Maal, maa Staten betragtes som gaende forud for de enkelte Væsner og de underordnede Forbindelser. Det Hele er nemlig i Ideen, om end ikke i Virkeligheden, et Prius imod de enkelte Dele, hvis Væsen og Betydning kun bestemmes ved det Forhold, hvori de staae til Totaliteten¹⁷). Den enkelte Person og det enkelte Samfund er altsaa som saadant uselvstændigt; det faaer først sin Betydning, kommer først til Gyldighed i Statssamfundet.

Enhver enkelt Forening har et Gode til Formaal; men naar alle Samfund sætte sig et Gode til Opgave, saa maa det største og sandeste Gode være Formaalet for den høieste og alle andre Samfund omfattende Forbindelse, den politiske. Denne Forbindelse er, som vi have seet, bygget paa en Naturgrund, men hæver sig til den høieste sædelige Betydning og sætter sig som sit Formaal et selvstændigt, skjönt og lyk-saligt Liv. Af Naturen have Alle Drift til selskabelig Forbindelse, men de, der først have realiseret dette Ønske, maae ansees for Menneskeslægtens største Velgjørere; thi Lov og

Ret trives kun i Samfundets Skjød, men i Lov og Ret har den menneskelige Sædelighed sine faste Støtter og Grundpiller¹⁸⁾, uden disse synker Mennesket ned i den dybeste Usædelighed og Sandselighed og bruger sine store naturlige Evner, som de farligste og fordærveligste Vaaben, til det Onde. Kort: Sædelighedens Idee kommer først til Gyldighed i Staten, og Ethiken kan ogsaa kaldes Politik. Det er derfor ogsaa den høiere sædelige Tendens, der udgjør det Konstitutive i Statens Begreb. Det er den paa en sædelig fri Virksomhed beroende Lyksalighed, der er det væsentligste Moment i Statssamfundets Idee. Derfor kunne Slaver eller Dyr ikke indgaae nogen Statsforbindelse, fordi de ere uden fri Selvvirksomhed og Selvbestemmelse og ingen Del kunne have i Lyksalighed. Staten udgjør følgelig ikke en blot lokal Forbindelse, heller ikke en Forening til gjensidig Beskyttelse mod udvortes Fjender eller til indbyrdes Handel og anden Samkvem. Alt dette hører vel med til Staten, der i enhver Retning bør fremme det fælleds Velvære, men det udgjør ikke dens inderste Væsen. Hvor der blot er en Stræben mod det Nyttige, men ikke en høiere sædelig Udvikling, hvor den offentlige Omsorg for Borgernes Moralitet savnes, der nedsættes Staten til et simpelt Symmachi¹⁹⁾, som blot ved Stedets Enhed adskiller sig fra andre Symmachier, og Loven til en blot Overenskomst, en simpel Garanti for den udvortes Ret, men uden al levende Kraft til at opdrage Borgere til Sædelighed og Retfærdighed. Staten er saaledes et Samfund, hvis Formaal ikke er det blotte Samliv, men det bedste og fuldkomneste Liv eller Lyksalighed. Men det bedste Liv baade for den Enkelte og for Staten er det, i hvilket Villien til det Gode saaledes er udrustet med ydre Hjælpekilder, at den sættes i Stand til kraftig Udøvelse af skjønne Uandlinger.

Statens Borgere.

Pol. III, 1, 3, 5.

Vi have seet, hvad der er at betragte som Statens Maal; men ikke alle de, der boe i Staten, virke umiddelbart til dette Maals Fremme. Kun de, der gjøre dette, udgjøre Statens sande Kjærne, de egentlige Statsborgere. Det er altsaa ikke ved at boe i Staten, at man bliver Borger; thi dette gjøre jo ogsaa indvandrede Fremmede og Slaver. Heller ikke kan nogen enkelt Berettigelse f. Ex. til at føre Proces for Retten²⁰⁾ hjemle dette Navn. Dette kunne i visse Tilfælde ogsaa Fremmede paa Grund af særegne Bestemmelser eller Bevillinger gjøre. Endelig kan dette Navn kun uegentlig og betingelsesvis tillægges dem, der enten paa Grund af deres unge Alder endnu ikke kunne udøve deres Borgerpligter eller paa Grund af deres høie Alder ere fritagne derfor, ligesaa lidet som dem, der ere underkastede Atimi²¹⁾ eller ere forviste. Kun den, der ved virksomt at deltage i den dømmende²²⁾ og beraadslaende eller lovgivende²³⁾ Magt umiddelbart fremmer Statens Øiemed, fortjener Navn af en Statsborger. Dette er Begrebet af en Borger i Ordets frieste og fuldeste Betydning, som det findes i Demokratiet. Men i visse Statsforfatninger indskrænkes dette Begreb endel, idet den beraadslaende eller dømmende Magt ikke ligger i hele Folkets, men i visse engere Forsamlings eller Autoriteters²⁴⁾ Hænder. Her bliver altsaa den Borger, der har Ret til at indtage en saadan Stilling, som medfører dømmende og beraadslaende Magt. Borger er saaledes den, der har Andel i Staten som regjerende og regjeret, dog at Begrebet modificeres efter Statsforfatningens Beskaffenhed; i den fuldkomneste Stat er det den, der har Evne og Villie til at regjere og regjeres saaledes, at de høieste aandelige Interesser, Dyd og Lyksalighed, fremmes.

En mere udvortes og blot praktisk Bestemmelse af Begrebet er, at den er Borger, der baade paa fædrene og mødrene Side nedstammer fra Borgere²⁵). Fordringerne ere her forskellige, idet nogle Stater endog kræve Nedstammelse i flere Led, andre blot borgerlig Herkomst paa en af Siderne; ja formedelst Aftagelse af Befolkningen have undertiden endog uægte Born erholdt Borgerret. Den ovenanførte Definition er i al Fald ikke anvendelig paa dem, der først grundede en Stat eller et Borgersamfund.

Et andet tvivlsomt Punkt er, hvorhen man skal sætte de lavere Klasser f. Ex. Arbeidsklassen eller Daglønnerne²⁶), som i visse Stater ingen Andel have i Statsmagten, da de jo dog hverken ere Slaver eller indvandrede Fremmede. Hertil maa svares, at ikke alle de Mennesker, som nødvendig maae findes i en Stat, derfor bør ansees for Borgere. Dette gjælder om Slaver og Frigivne; heller ikke Born kunne kaldes Borgere uden i meget indskrænket Betydning. Altsaa behøve disse Menneskeklasser ikke at være Statsborgere, og en Stat af ædlere Karakter vil heller ikke optage dem blandt sine Borgere. Men da Statsforfatningerne ere af saa forskjellig Beskaffenhed, saa kan Begrebet Borger ogsaa modtage Modifikationer, saa at de lavere Arbeidere og Dagleiere under én Statsforfatning nødvendig maae være berettigede Borgere, medens de i andre umulig kunne være det f. Ex. under saadanne aristokratiske Former, hvor kun de paa Opdragelse og Dannelse grundede høiere Egenskaber berettigede til Andel i Regjeringsmagten; men en saadan høiere Dannelse lader sig ikke forene med Arbeidsklassens eller Dagleierens Liv. I saadanne Stater, hvor Delagtighed i Regjeringen er knyttet til en større Formue, kunne Dagleiere ikke blive Borgere, men vel Haandværkere, som have erhvervet sig Rigdom.

Borgernes ethiske Stilling.

Pol. III, 2.

Borgernes fælleds Maal er at bevare Samfundet; men Samfundet beroer paa Forfatningen. Da der nu gives flere Arter af Statsforfatning, er det indlysende, at borgerlig Dyd eller Dygtighed til at løse sin Opgave som Borger er et relativt Begreb og væsentlig betinget ved Forfatningen. Derimod er sædeligtVærd et absolut Begreb. Allerede heraf er det klart, at borgerlig og sædelig Dyd ikke ere kongruente Begreber, eller at den dygtige Borger, der opfylder sine Pligter i Staten, ikke nødvendig som saadan tillige besidder den brave Mands absolute Dyd. Men fordi disse Begreber ikke overalt og nødvendig falde sammen, kunde dette dog gjerne i visse Tilfælde finde Sted. Og dette er virkelig saa. Statsborger i Ordets fulde Betydning er nemlig den, der som politisk berettiget afvekslende regjerer og regjeres, saaledes som frie og jævnbyrdige Borgere regjeres. Som den, der skal herske og tage Del i Statsstyrelsen, behøver han Evne til Selvtænkning og et høiere Overblik; de ethiske Dyder, mandig Tænkemaade, Retfærdighed og Selvbeherskelse, behøver han baade som regjerende og regjeret, om end paa paa forskjellig Maade, eftersom han indtager den ene eller den anden af disse Stillinger. Forsaavidt altsaa og indenfor disse Grændser kan Menneskeværd og Borgerværd siges at falde sammen.

Borgersamfundet og den regjerende Magt.

Pol. III, 4.

Da Ordet Borger ikke altid tages i den ovenanførte Betydning, at kun den kaldes saa, der har aktiv Del i Regjeringen²⁷), og Staten dog kaldes et Samfund af Borgere, kan der undertiden reise sig det Spørgsmaal, om Staten i et vist Tilfælde har handlet eller blot den regjerende Magt.

Dette Spørgsmaal kan navnlig komme under Overveielse, naarder ved Statsomvæltninger pludselig opstaaer en ny Statsform. Der kan da blive Tvivlsmaal, om f. Ex. et Demokrati er forbunden til at opfylde de Forpligtelser, som under et Tyranni ere indgaaede, ifølge den Anskuelse, at Tyranniet, som blot har et personligt og ikke et almindeligt Formaal, ikke kan paadrage hele Staten en saadan Byrde. Det samme Spørgsmaal lader sig under lignende Omstændigheder ogsaa opkaste, naar en oligarchisk eller demokratisk Regjering adskiller sin Interesse fra den hele Stats. Vi maae altsaa opkaste det Spørgsmaal, indenfor hvilke Grændser en Stat bevarer sin Identitet. Det vilde være en overfladisk Fremgangsmaade at ville afgjøre dette Spørgsmaal med Hensyn til Stedet eller Personerne. Thi det lod sig vel tænke, at Stedet og Personerne kunde være adskilte og dog udgjøre én Stat. Omvendt kunde Folk vel tænkes at høre sammen, endog indesluttede af de samme Mure, og dog ikke være sammenknyttede til én Stat. Men forudsat, at de Samme beboe det samme Sted, skulle vi da sige, at Staten er den samme, saalænge den samme Stamme forbliver paa Stedet, skjøndt Generationer fremstaae og uddøe, ligesom vi kalde Floden den samme, skjøndt Vandmassen bestandig vexler, eller skal man sige, at Personerne vel ere de samme, men at Staten er en anden? Dette maa beroe paa Statens Anordning eller Statsforfatningen; thi da Staten er et Samfund af Borgere under en vis Form og Forfatning, saa synes det, at Staten ikke længere kan kaldes den samme, naar Forfatningen væsentlig forandres, ligesom vi kalde de forskjelligt anordnede Chor i Komoedien og Tragødien forskjellige Chor²⁸), skjøndt Personerne dog ofte ere de samme. Saaledes kalde vi ogsaa enhver anden Forbindelse og sammensat Gjenstand en anden, naar Sammensættningens Maade væsentlig forandres. Følgelig vil det være rig-

ttigt at tage Hensyn til Statsforfatningen, naar vi skulle bedømme, om en Stat er den samme eller en anden. Dermed er altsaa det politiske Spørgsmaal afgjort saaledes, at Statsforfatningen eller den regjerende Magts Anordning maa betragte som det væsentligste Moment; derimod bliver det folkeretlige Spørgsmaal, hvorvidt en Stat er forbunden til at holde indgaaede Forpligtelser under en Forandring af Statsforfatningen, at afgjøre ved andre Undersøgelser.

Statsformen.

Om Statsforfatning i Almindelighed.

Pol. III, 4.

Ved Statsforfatning forstaae vi Statens og navnlig Regjeringens Anordning. Det er den regjerende Magts Stilling, som bestemmer Statsforfatningens forskjellige Arter.

Staten er, som i det Foregaaende er vist, opstaaet ved Naturnødvendighed og til de Deltagendes Gavn. Maalet er den fælleds Lyksalighed, der hviler paa en fri og uhindret sædelig Virksomhed. Deraf er det altsaa indlysende, at kun de Statsforfatninger ere rette og absolut retfærdige, der have det fælleds Gode til Maal, medens derimod de, der blot sigte til den regjerende Magts Fordel, ere at ansee for forfeilede, for Vanskud og Udartninger af de rette og ægte Statsforfatninger; thi de ere efter deres Væsen despotiske og ligne Herrens Forhold til Slaven, medens Staten dog er et Samfund af frie Mennesker. Uagtet nemlig Herren og Slaven, hvor dette Forhold er naturligt, i Grunden have fælleds Interesse, saa er dog denne Art af Herredomme væsentlig til Herrens og kun sekundært og betingelsesvis til Slavens Fordel. I de gode og ægte Statsforfatninger derimod indtager

den regjerende Magt samme Stilling, som Manden til Konen, Børnene og den hele Familie, hvor Regjeringen enten sigter til de Regjeredes Fordel eller i al Fald til et fælleds Gode, saa at Husbestyrerens Konst ligner Lægens eller Styrmandens, der væsentlig gaaer ud paa Andres Vel. Den herskende Magt er saaledes egentlig en tjenende, og naar i en Stat, hvor Borgerne ere fuldkommen ligeberettigede, Regjeringsmagten vexler om mellem disse, er det egentlig en Byrde, der til en vis Tid hviler paa Enkelte, medens de samme til andre Tider have Ro til at passe deres Privatliggender.

Nærmere Bestemmelse af de forskjellige Statsforfatninger. Fastsættelse af Undersøgelsens Methode.

Pol. IV, 1. III, 5. IV, 3, 5.

Efter saaledes at have fundet Kjendemærkerne paa de ægte og uægte eller udartede og forfeilede Statsformer, skulle vi nærmere undersøge Statsforfatningerne selv.

Vi have da først at undersøge, hvormange og hvilke Statsforfatninger der gives, samt hvori deres væsentlige Forskjel bestaer. Under denne Undersøgelse maa Betragtningen henvendes paa de samme Punkter som ved enhver anden Konst og praktisk Theori, der behandler et bestemt og afsluttet Stof. I en saadan fremkomme nemlig følgende Spørgsmaal: a) hvad der i sig selv er det bedste, b) hvad der egner sig for Enhvers eiendommelige Natur, c) hvad der i Gjennemsnit jævnt passer for de Fleste. Men hvis Nogen paa Grund af Omstændighederne blot vil bringe det til en indskrænket Dygtighed eller Færdighed, saa bør Theoretikeren og Læreren ogsaa deri kunne være ham behjælpelig. Paa samme Maade bør Statslæreren og den

praktiske Politiker undersøge a) den under Forudsætning af de gunstigste Omstændigheder bedste og fuldkomneste Statsforfatning og Statsstyrelse, b) den, der passer sig til hver enkelt Stats eller Folks Eiendommelighed, c) den, der i Gjennemsnit vil kunne passe for de fleste Folk i Almindelighed. Endelig maa han under mangelfulde Omstændigheder kunne bøde paa en given Stat og paavise, ved hvilke Midler den snarest maa kunne hjælpes paa Fode og bevares. Lettere tage vistnok mange Politikere sig Sagen, naar de enten blot afmale os en under de gunstigste Omstændigheder stillet, med mange Hjælpkilder udrustet Idealstat eller uden Henblik paa de andre bestaaende Statsforfatninger prise en enkelt som den fortrinligste, f.Ex. den lakoniske²⁹). Men en saadan ensidig Behandling er ikke tilfredsstillende. Politikeren maa nøie kjende alle Arter af Statsforfatning i deres forskjellige Nuancer og Blandinger, fremdeles alle Love, baade de fuldkomneste og de til enhver Stats særegne Beskaffenhed svarende; thi Lovene maae rette sig efter Statsforfatningen, idet de dels anordne Statsretten, dels omfatte de Bestemmelser, efter hvilke den regjerende Magt skal herske.

Statsforfatningen beroer, som ovenfor er vist, paa den regjerende Magts Stilling. Denne maa enten være i Ens, i et indskrænket Antals eller i Mængdens Hænder. Hvor altsaa den Ene, de Faa eller Mængden regjere til fælleds Gavn, der finde vi de rette Statsforfatninger; hvor de regjere saaledes, at de blot have den Enkeltes, de Faas eller Massens Tarv for Øie, der findes de udartede Statsformer.

De ægte Statsformer ere Monarchi, Aristokrati og Republik (Borgerstat, Politi). Disse 3 Statsforfatninger kunne hvile paa en god naturlig Grund. Det er nemlig, som ovenfor er yttret, den høiere Kraft og Dygtighed, som har en naturlig

Ret til Herredømmet. Men at En eller nogle Enkelte udmærke sig ved høiere Dygtighed og Dannelse, er meget antageligt; vanskeligere lader det sig antage, at Mange skulle besidde den i alle Retninger; snarest kunde dette tænkes i Henseende til krigerisk Dyd og Dygtighed. Derfor er ogsaa i saadanne Forfatninger, hvor en større Mængde har Andel i Regjeringen, den vaabenføre Del af Nationen i Besiddelse af den høieste Magt.

De uægte Statsformer eller de, der mere have den regjerende Magts Fordel end det Heles Vel for Øie, ere Tyranniet som en Udartning af Kongedømmet, Oligarchiet af Aristokratiet, Demokratiet af Republiken.

Imidlertid inddele ikke Alle paa denne Maade. Nogle nævne blot de sædvanligst forekommende Former, nemlig den oligarchiske og den demokratiske, idet de henregne den aristokratiske til den oligarchiske og Republiken til den demokratiske Form. Andre nævne 4 Statsformer, Monarchi, Oligarchi, Demokrati og Aristokrati³⁰), idet de ikke medregne Tyranniet og udelade Republiken, som en i Praxis sjelden forekommende Form.

Den regjerende Magt i dens Forhold til Loven. Pol. III, 6, 11.

Vi have seet, at den høieste Statsmagt enten maa være i Mængdens Hænder eller i nogle Enkeltes eller i en Enkelts, der staaer over Alle. Men her opstaae nu vanskelige Spørgsmaal. Naar f. Ex. den ubemidlede Masse trykker og foruretter de Rige, saa er den som regjerende Magt i sin gode Ret; den gjør det jo med politisk Beføielse i den forfatningsmæssige Form. Men paa den anden Side er det dog aabenbar Uret og fører til

Statens Fordærvelse. Det politisk Lovlige og Retmæssige viser sig altsaa som uretfærdigt og stridende mod Statens Hensigt. Det Samme gjælder ogsaa i de andre Statsformer f. Ex. i Oligarchiet, naar Mængden behandles uretfærdigt. Hvor et indskrænket Antal af Privilegerede har Statsmagten i Besiddelse, der nedsættes Mange til en politisk nedværdiget, umyndig Tilstand. Under et Eneherredømme er dette i endnu højere Grad Tilfældet. Paa Grund af disse Tvivlsmaal og Vanskeligheder kunde man maaskee ansee det for feilagtigt overhovedet, at en menneskelig Autoritet med sine vexlende Stemninger og egoistiske Lidenskaber og ikke Loven har den højeste afgjørende Magt. Herimod kunde vel indvendes, dels at Love ogsaa kunne være uretfærdige og partiske, dels at disse kun tale i Almindelighed og ingenlunde kunne svare til de konkrete Tilfældes uendelige Mangfoldighed, og overhovedet at blind Vedhængen ved det døde Bogstav i alle Tilfælde er mislig. Men forudsat, at Lovene ere gode og retfærdige, er det dog i høj Grad ønskeligt, at der gives almindelige Bestemmelser, og at den højeste Afgjørelse stedse overlades til disse og ingenlunde prisgives til den personlige Villie med alle dens Svagheder og tilfældige Bevægelser. Loven er den styrende Fornuft; den er upartisk og ophøiet over de lavere Lidenskaber, som den menneskelige Villie er underkastet. Derimod bør den regjerende Magt træde bestemmende til, hvor Loven paa Grund af sin almindelige Natur ikke strækker til i de konkrete Tilfælde. Saaledes bliver altsaa Loven det egentlige Regjeringsprincip, den regjerende Magt dens Vogter og Tjener. Loven, som sørger for Borgernes Opdragelse, overlader det dernæst til disse eller den bestaaende Statsmagt at supplere og i det Enkelte at anvende dens Bestemmelser; den tillader ligeledes at sætte det Bedre og Fuldkomnere, som Erfaringen

efterhaanden maatte lære, i det Bestaaendes Sted. Hvoriedes iøvrigt Lovene bør være beskafne, er her ikke Stedet at tale om. Kun det kan siges, at de maae svare til Statsforfatningen og altsaa saavel dele dennes Fortrin som være beheftede med dens Mangler.

Den regjerende Magts Berettigelse.

Pol. III, 6, 7, 8.

Vi skulle nu undersøge, hvilke Fortrin der kunne hjemle den politiske Overvægt og berettige til Andel i Statsstyrelsen. Først maae vi naturligvis udelukke saadaane Egenskaber, der ere at betragte som politisk ligegyldige f. Ex. Størrelse, Skjønhed, Styrke, Hurtighed o. s. v. Kun de, der i Statslivet ere væsentlige, kunne her komme i Betragtning.

Til en Stats nødvendige Existens horer borgerlig Frihed og Eiendom hos de Personer, af hvem den skal dannes; thi med lutter Slaver og lutter Uformuende kunde den ikke bestaae. Dette kræves altsaa nødvendig til Statens blotte Existens; men til at den kan naae sit høiere Formaal, til at et ædlere Liv kan udvikle sig, horer Retfærdighed og politisk Dannelse og Dyd. Det er altsaa disse tre Egenskaber, der fremtræde med politisk Berettigelse, Formuen, som den, der bærer mest af Statens Byrder, raader over mest af dens Grund og giver en vis Garanti for Interesse for Staten, samt Fasthed og Paalidelighed; fri Fødsel (eller i høiere Maal adelig Herkomst, grundet paa Forestillingen om arvelige Fortrin i visse ædlere Slægter, nedarvet Anseelse og Indflydelse) som Garanti for et statsborgerligt Sind og Tænkemaade; endelig politisk Dannelse eller Dyd og Dygtighed, der sikkrer Opnaaelsen af de høiere Statsformaal. Alle disse Egenskaber have retmæssige Krav, kun at de ikke ensidig ville gjøre Fordring paa Lighed eller Overvægt i alle Henseende, fordi de med-

føre det i en enkelt Henseende. Mod alle disse Partier kunde det iøvrigt indvendes, at deres Fordringer consequent gennemførte vilde ophæve sig selv, idet Berettigelsen enten reduceredes til den Enkelte, som maatte være den første i Rigdom eller Fødsel eller personlige Egenskaber, eller udvidedes til den hele Masse, der som samlet Enhed overgriber de Enkeltes Fortrin. Mængden selv kan nemlig som saadan fremtræde med en vis Berettigelse til at styre Staten, begrundet derpaa, at den samlet synes at forene sine enkelte Bestanddele til en moralsk Personlighed end høiere aandelig Kraft, med større sædelig og intellektuel Dygtighed, end Enkelte kunne besidde, hvorfor der ogsaa tillægges Mængden eller det samlede Publikum en høiere Ret til at bedømme Kunstværker, end den Enkelte. Dog turde dette neppe gjælde om enhver Masse, men kun om den bedre begavede og dannede. Saa fremt denne Betragtning af Mængden som en moralsk Person og den derpaa byggede Berettigelse indeholder Sandhed, saa fremgaar deraf tillige den Indskrænkning, at den politiske Magt kun kan tilkomme den, hvor den kan virke som Masse, altsaa den beraadslaende eller lovgivende og den dømmende Magt, men at Enkelte af Massen som saadanne ere uberettigede. Altsaa bør den administrative Magt eller Embedsmagten, hvor den Enkelte skal virke ved sin personlige Indsigt eller Sædelighed, ikke være i Mængdens eller dens enkelte Medlemmers Hænder. Derfor har ogsaa Solon og adskillige andre Lovgivere lagt Magten til Øvrighedsvalg og Bedømmelse over Embedsførelse i Mængdens Hænder, men stillet høiere Fordringer til dem, hvem Embeder betroedes³¹). Vel kunde det synes, som om der behøvedes samme Indsigt til at vælge og bedømme Embedsmænd som til at bestyre Embederne; men man maa dog erindre, at det ikke altid er Kunstneren eller Manden af Faget, som bedst bedømmer Ar-

beldet, men den, der bruger det, saaledes at f. Ex. Husets Beboere bedømme Huset bedre end Bygmesteren, Styrmanden Roret bedre end Skibsbyggeren, Gjæsterne Maaltidet bedre end Kokken. — Iøvrigt er det ikke alene den aandelige Kraft, der findes i større Intensitet hos den samlede Mængde, men ogsaa Formuen vil, samlet til én Masse, overgaae den Enes eller de Enkeltes.

Vi have altsaa seet, at den frie Fødsel og Nedstammelse fra de ædlere Slægter, Formuen og den høiere politiske Dannelse fremtræde med Fordringer paa Andel i Regjeringen, og at de retmæssige Fordringer efter Billighed og hver indenfor sine Grændser bør komme til Gyldighed. Da et høiere og ædlere Livs Udvikling er Statens Formaal, tilkommer den største Virksomhed i Statsstyrelsen egentlig dem, der mest bidrage til at fremme dette Maal. Alle de enkelte Berettigelser ere kun Momenter, og de, der forsvare dem i deres Afsondring, have kun grebet en enkelt Side af Sædigheden og Retfærdigheden. Vi have fremdeles seet, at Mængden som saadan kan optræde med Fordring paa Magten imod de Enkelte eller den Ene. Vi ville nu betragte den Enes eller de Enkeltes Beføielse ligeover for Mængden.

Hvis nemlig enten En eller nogle Enkelte i aandelig Overlegenhed og politisk Dygtighed i saa høj Grad hævede sig over alle Andre, at disse ikke kunde komme i nogensomhelst Sammenligning med dem, da vilde Saadanne unægtelig blive uretfærdig behandlede, hvis de sattes i Lighed med andre Mennesker. De staae egentlig udenfor den bestaaende Statsforfatning, hvis Love og Institutioner ere beregnede paa ensartede Væsener af almindelig menneskelig Natur. For saadanne høiere begavede Væsener gives der egentlig ingen Lov. Geniet er selv en Lov. Vilde man

foreskrive saadanne Mennesker Love, da vilde de svare ligesom Loverne i Fablen, da Hæderne optraadte i Forsamlingen og krævede lige Rettigheder for Alle³²). Derfor vilde Argonauterne heller ikke have Herkules med paa Argo³³), fordi han var dem for overlegen. Af samme Grund see vi ogsaa, at høitstaaende og høitbegavede Mænd forfølges under tyrauniske og oligarchiske Regjeringsforfatninger. Fremdeles maa heri søges Grunden til Ostrakismen³⁴) eller temporær Forvisning af saadanne Borgere, der udmærke sig i høi Grad ved Rigdom, Indflydelse eller personlige Egenskaber. Ostrakismen, hvor den anvendes til sit rette Brug og ikke blot i politiske Partiers Tjeneste, er altsaa at betragte som et præventivt Middel til at afværge Fare for Følkefriheden og den almindelige Retslighed eller som et politisk berettiget Lægemiddel mod en Svaghed i den bestaaende Forfatning. Dog ikke blot i de udartede, men ogsaa i de gode og velordnede Statsforfatninger er saadanne høit over det Almindelige fremragende Personligheder af en betænkelig Natur; thi de forstyrre den politiske Symmetri, ligesom en Maler visselig ikke vilde lade en Fod eller Haand staae, der overskred de rette Forhold, om end disse Lemmer i sig selv vare nok saa skjønne, eller en Musiktøler ikke vilde lade en Stemme synge med, der i Kraft og Skjønhed høit overtraf det hele Chor. Hvad er nu her at gjøre? Den gode Stat kan ikke ville forjage en saadan høitstaaende Genius; men paa den anden Side kan den heller ikke mod Naturens Orden ville herske over ham. Der bliver altsaa intet Andet tilbage end at bøie sig for Aandens Magt ved en frivillig Underkastelse, saa at saadanne Mænd blive Konger eller Herskere for Livstid³⁴).

Kongedømmet og Aristokratiet.

Pol. III, 9, 10, 11. V, 8. IV, 5.

Af Kongedømmet gives der flere Arter. En er det indskrænkede lakedaimoniske Kongedømme, der egentlig er et Strategi eller en Feltherrepost paa Livstid, som kun i Krigstid er forbunden med udstrakt Myndighed. Den anden er det barbariske Monarchi, et Slags despotisk Herredømme, der adskiler sig fra Tyranniet derved, at det er et lovligt og paa Arvefølge grundet Herredømme over Frivillige. Dernæst det gammelhelleniske Aisymneti, et paa Valg grundet, men ikke arveligt Tyranni enten for Livstid eller for et bestemt Tidsrum³⁵). Disse tvende Regjeringsformer henhøre paa Grund af deres despotiske Karakter under Tyranniet, men som de, der enten beroe paa frit Valg eller dog bestaae med Folkets Villie, kunne de henføres til Kongedømmet. Et fjerde Kongedømme tilhører den heroiske Tid, et arveligt Herredømme over Frivillige, som oftest begrundet paa en udmærket Personligheds Fortjenester af Folket og bestaaende i Anførselen over Hæren, Udførelsen af visse npræstelige Offringer og Bestyrelsen af Retspleien³⁶). Den femte Art er det absolute Kongedømme, hvor Kongen regjerer uindskrænket som en Familie-fader over Huset. Imellem dette og det lakoniske Strategi ligge de øvrige monarchiske Statsforfatninger. Den første Form er imidlertid mere af Navn end i Virkeligheden et Kongedømme; det er egentlig blot en livsvarig Embedspost, som ogsaa kunde finde Sted under andre Statsforfatninger.

Kongeregjeringen grunder sig egentlig paa Forudsætningen om høiere personlige Egenskaber³⁷). Af denne Grund var ogsaa Kongedømmet den tidligste Form for det borgerlige Selskab, hentet, som vi ovenfor have seet, fra det huslige Livs naturlige Forhold. Det var desuden under Kultu-

rens daværende Tilstand og de daværende Staters ringe Omfang vanskeligt at finde flere ved Dygtighed fremragende Personligheder; men da der under Folkenes stigende Udvikling efterhaanden opstod flere ved høiere Fortrin ligestaaende Mænd, gik Forfatningen lidt efter lidt gennem Aristokrati over til friere Former³⁸). Ved Udartning opstod af Aristokratiet Oligarchi, derfra ved bestandig Indskrænkning i de Regjerendes Tal Tyranni, og ved den Misfornoielse og Uvillie, som dette fremkaldte, Demokrati, som bedst svarer til Staternes nuværende Omfang. I vore Dage danne sig ikke lettelig Kongedømmer, men vel undertiden Tyrannier. Grunden dertil er den, at Kongedømmet er en med stor Magt udrustet Regjering over Frivillige; men ved den stigende Kultur og Udvikling af alle Forhold ere der nu Mange, som staae lige, og Ingen, der staaer saa høit over de Andre, at hans Fortrin skulde kunne begrunde saa overordenlige Privilegier. Derfor taaler man ikke længer frivillig saadanne Forrettigheder, men hvor der herskes ved List eller Magt, der findes Tyranni og ikke Kongedømme.

Naar man anseer Kongedømmet for den tjenligste Forfatning, opstaaer der et vanskeligt Spørgsmaal om Magtens Arvelighed, hvorved den let kan komme i slette og udalige Hænder. Det lader sig vanskeligt tænke, at en Konge, som har Magten dertil, frivillig skulde undlade at overdrage Regjeringen til sine Børn.

Et andet Spørgsmaal kan opkastes om den Magt, som Kongen maa have for at fuldfore sine Beslutninger samt holde over Lovene og tvinge dem, der ikke ville vise den skyldige Lydighed. Derpaa maa svares, at en saadan Styrke bør være saa stor, at den overgaar Enkeltmands eller endogsaa Fleres forenede Kræfter, men dog svagere end hele

Folkets Magt. Kun saaledes vil Folket være sikkert for Kongemagtens Overgang til Tyranni.

Vi have i det Foregaaende seet, hvad der taler for Mængdens Berettigelse til Statsmagten fremfor den Enkelte. Men medens det ikke er let at finde en større Mængde i Besiddelse af en saadan Dannelse og moralsk Kraft, som dertil fordres, vilde man maaskee snarere kunne finde et indskrænket Antal høiere staaende Personer, som lettere end den Enkelte vilde holde sig fric for Sindsbevægelsernes og Lidenskabernes Paavirkning og tillige besad for megen sædelig Kraft til at lade sig svække ved Partistridigheder. Her have vi da den Forfatning, som kaldes Aristokrati, og som maaskee turde være at foretrække for Kongedømmet, hvor der ere tilstrækkelig mange Elementer tilstede til at danne en saadan Forfatning. Ogsaa følgende Betragtning kunde anbefale den aristokratiske Forfatning. Det er i den monarchiske Regjeringsform vanskeligt for den Enkelte at oversee saa Meget. Det vilde være besynderligt, om En med to Øine og Øren kunde dømme eller med to Hænder og Fødder udrette Mere end Mange med mange Midler og Hjælpekilder. Monarchen nødsages derfor i Virkeligheden til at tage sine Venner og Fortrolige til Medregenter. Men som Venner staae de lige og jævnsides. Naar altsaa dette finder Sted, saa er det i sin Orden, at Jævnlige regjere tilsammen som sideordnede med lige Berettigelse, eller at et Aristokrati stiller sig i Spidsen for Staten; thi blandt Ligestaaende er det hverken gavnligt eller retfærdigt, at en Enkelt er Enehersker.

Foruden den aristokratiske Forfatning i Ordets sandeste og bedste Betydning, hvor kun de høiere Fortrin og den ædlere Dannelse giver Adgang til Regjeringen, og hvor Statsborgerens og Mændens Dyd ere kongruente Begreber,

er der endnu tvende Former, som bære dette Navn og adskille sig baade fra den oligarchiske og republikanske Stat. Hvor man nemlig til Andel i Statsstyrelsen baade kræver Eiendom og politisk Dannelse og desuden lader det demokratiske Element komme til Gyldighed, som i Karthago³⁹), eller hvor baade personlige Egenskaber og et demokratisk Moment komme i Betragtning, som i Lakedaimon⁴⁰), kaldes Statsformen ogsaa aristokratisk. Endelig kunne ogsaa de Former af Borgerstaten eller Republikken, der helde mere over til Oligarchiet, kaldes aristokratiske.

Demokratiet og Oligarchiet.

Pol. IV, 3, 6. V, 1.

Efterat der i det Foregaaende er talt om Kongedømme og Aristokrati, skulde egentlig den tredie af de gode Statsforfatninger, Republikken, omtales, og dernæst de tre udartede Forfatninger, Demokrati, Oligarchi og Tyranni; men da Republikens Natur klarere vil kunne opfattes, naar Demokratiet og Oligarchiet noiere ere fagne i Betragtning, vilde disse tvende Statsformer først være at behandle.

Ville vi nu undersøge, hvad' der egentlig udgjør Demokratiets og Oligarchiets Grundvæsen, da er det ikke de Regjerendes Mængde og Faahed, som er det væsentlige Moment deri. Snarere maa Demokratiet bestemmes som den Statsform, hvori de Frie regjere, og Oligarchiet som den, hvori de Rige have Statsmagten. Striden mellem Oligarchi og Demokrati er altsaa i sit inderste Væsen ikke en Strid mellem de Faa og de Mange, men mellem Eiendommen og den frie Fødsel som Berettigelse til den regjerende Magt. Mængde og Faahed nedsættes altsaa til mere accessoriske Bestemmelser, fordi det i Reglen er Tilfældet, at Rigdom kun findes hos Faa, medens borgerlig Frihed er Manges Lod. Dog kan det heller

ikke blive ved denne Bestemmelse alene; thi sæt, at de Frie i et ringe Antal herskede over et Flertal af Rige, saa blev det dog ikke Demokrati, og hvis de Rige i stor numerisk Overlegenhed udelukkede de Ubemidlede fra Andel i Regjeringen, blev det ligesaa lidet Oligarchi; men disse Momenter maae forenes. Hvor altsaa de Frie og Fattige i større Taloverlegenhed herske, der er Demokrati; hvor de Rige og Fornemme i ringe Antal regjere, der er Oligarchi. Forsaavidt imidlertid Rigdom og Fattigdom udgjøre de væsentligste Momenter, beroe Oligarchi og Demokrati paa de mest bestemt udtalte Modsætninger i Samfundet. Undersøger man nemlig de forskjellige Klasser og Bestanddele, som efter ethvert Samfunds Natur findes og maae findes ved Siden af hinanden i en Stat, saa vil det vise sig, at de samme Personer ofte kunne henføres under flere forskjellige af disse Afdelinger, men Rigdom og Fattigdom udelukke hinanden gjensidig, og paa denne Basis danne sig de skarpeste Modsætninger; heraf udvikle sig de mest adskilte og hinanden be-
kjæmpende Dele af Statssamfundet.

Begge disse Statsformer stræbe efter Retfærdighed og Lighed, men tage det af Egoisme abstrakt og ensidigt. Det Retfærdige bestaaer nemlig i lige Vilkaar, men dog ikke i absolut Lighed for Alle, men kun i Lighed for de lige Berettigede; thi ogsaa ulige Vilkaar kunne være retfærdige, naar nemlig Talen er om ulige Berettigede. Men just om denne Berettigelse dreier Striden sig i Oligarchiet og Demokratiet. Oligarchen troer, fordi han i én Henseende (Eiendom) staaer over Mængden, at han i alle Henseender bør have Forret fremfor Andre. Demokraten mener, fordi han i én Henseende (fri Fødsel) staaer ligesaa høit som de Andre, at han i alle Henseender bør være deres Ligemand. Grunden til disse ensidige Anskuelser af den politiske Retfærdigheds

Væsen er en mangelfuld eller skjæv Opfattelse af Statens sidste Hensigt. Hvis f. Ex. Besiddelse var Statens Hovedformaal, saa vilde den oligarchiske Betragtning gjælde, ifølge hvilken større Eiendom udelukkende hjemler større Andel i Statsstyrelsen, ligesom den, der gjør det største Tilskud, har størst Andel i en Fælledskapital og sammes Forrentning; men da Staten har et ganske andet og høiere Formaal, kan Eiendom kun betragtes som et enkelt Moment og ikke udelukkende begrunde Fordringen paa Andel i Statens Regjering.

Demokratiets Hovedformer.

Pol. VI, 4. VI, 1, 2.

Vi have seet, at Demokrati og Oligarchi, de hyppigst forekommende Statsforfatninger, beroe paa de væsentligste og skarpeste Modsætninger i Samfundet. Men da hver af disse Modsætninger atter omfatter flere Arter og Afdelinger — til Demos hører saaledes Landmænd, Haandværkere, Smaahandlere, Sofolk, Fiskere, Dagleiere o. s. v. — saa gives der i Demokratiet flere Former, som her nærmere skulle fremstilles.

Den første Art er den, hvor Andel i Regjeringen beroer paa en vis, skjøndt indskrænket Census⁴¹). Den anden Art er den, der ikke kræver Census, men opstiller visse Fordringer med Hensyn til de Borgeres Fødsel og Herkomst, der ere i Besiddelse af Regjeringsmagten. Den tredje den, der lægger Magten i alle deres Hænder, der ere i Besiddelse af borgerlig Frihed. Alle disse Arter af Demokrati forudsætte en Grundlov, som har den væsentligste Betydning og afgjørende Magt i de vigtigste Statsanliggender, saa at Regjeringen blot træder til som supplerende og nærmere bestemmende i de konkrete Tilfælde. Den fjerde Art af Demokrati er derimod den, hvor ikke de bestaaende Love, men

Folkebeslutninger udgjøre det væsentligste Moment i Statsstyrelsen. I saadanne Statsformer, hvor Loven er nedsat til Magt af anden Rang⁴²), og den specielle Folkevillie afgjør alle Spørgsmaal, bliver Mængden at betragte som en af mange Personer sammensat souveræn Monarch, der stræber at sætte sin Villie over Loven og bliver en Despot. Et saadant Folkeherredømme har megen Analogi med et Tyranneredømme. Karakteren er den samme; begge Magter stræbe at undertrykke de fremragende Talenter; Massen regjerer ved sine Folkebeslutninger ligesom Tyrannen ved sine Reskripter eller Ordonnanser. Demagoger, der her træde istedenfor Tyrannens Yndlinge og Hofsmigrere, stræbe at gjøre Hoben til Herre over Alt og sig selv til Herrer over Hoben, medens den administrative Magt, Embedsmagten, efterhaanden svækkes og lægges for Had. Et saadant Demokrati, hvor Loven nyder saa ringe Agtelse, er i Grunden ligesaalidt som Tyranniet at ansee for en egentlig Statsforfatning.

Hvilken af disse forskjellige Arter af Demokrati der nu udvikler sig i en Stat, beroer især paa den eiendommelige Beskaffenhed hos Befolkningens væsentligste Bestanddele, hvorved det især kommer i Betragtning, om den middelmaa-dig formuende og arbejdende Klasse eller den fattige og ørkesløse Befolkning faaer virkelig Andel i Regjeringen. Hvor en agerdyrkende og jævnt bemidlet Klasse har Overvægten, der udvikler sig den først nævnte, til Oligarchiet sig mest nærmende demokratiske Statsform, hvor en moderat Census er Betingelse for politisk Berettigelse. Lovene have her en afgjørende Overvægt, fordi Befolkningen er bunden til Arbeide og derfor ikke kan beskjæftige sig mere end nødvendigt med Deltagelse i Folkeforsamlinger. Ogsaa den anden og tredie af de ovenomtalte Former har det tilfældes, at den faktiske Deltagen i Regjeringen beroer paa Evnen til at skaffe sig

det dertil fornødne Otium; men da dette er indskrænket ved det nødvendige Arbejde for Livets Ophold, begrændses derved ogsaa den megen Regjeren. Man stiller da Loven i Spidsen som Regjeringens Princip og indskrænker sig til de nødvendige Folkeforsamlinger. Den fjerde Art af Demokrati (Ochlokрати) opstaaer især i Stater, der have hævet sig til stor Magt og erholdt en stærk Tilstrømning af Hjælpekilder. Her bliver Deltagelse i Regjeringen betalt⁴³). Den bliver saaledes tilgjængelig for den ledige Masse og gribes med megen Begjærlighed af dem, der ikke ved Omsorgen for egne Anliggender hindres fra at beskæftige sig med Regjeringsarbeidet.

Oligarchiets Hovedformer.

Pol. IV, 5.

Den første Art af de oligarchiske Former er den, hvori den politiske Berettigelse vel er afhængig af Formuen, men staaer aaben for Enhver, der erhverver sig den forlangte Census, saa at den regjerende Magt ikke tilhører en afsluttet Klasse. Den anden Art kræver en betydeligere Census; dens Medlemmer supplere sig ved Kooptation enten blandt alle Valgbare eller i en mere indskrænket Kreds. Den tredje er under lignende Vilkaar, men Andel i Regjeringen er her arvelig. I den fjerde finder det Samme Sted, men med et vindskrænket, af Loven kun lidet bundet Regimente. Der regjeres altsaa ikke saa meget efter Loven, som ved Dekreter, og denne Regjering, der kaldes Dynasti, svarer til Tyranniet blandt Monarchierne samt til den sidste og sletteste Art af Demokrati.

Den første Art opstaaer, hvor Formuen er mere jævnt fordelt. Da Deltagerne i Statsregjeringen her ere mange og hverken besidde saa stor Formue, at de kunne leve i Otium,

eller saa liden, at de trænge til at forsørges af Staten, saa lader man Loven regjere, saavidt det lader sig gjøre. Hvor de Formuendes Antal er ringere, men Formuen og dermed Fordringerne større, fremkommer den anden Art; hvor det Samme i endnu højere Grad finder Sted, den tredje; hvor de Enkeltes Formue og Indflydelse naaer den høieste Spids, opstaaer den den dynastiske Regjeringsform.

Striden mellem Oligarchiet og Demokratiet. Pol. IV, 10.

Mellem Oligarchi og Demokrati hersker der en stadig Strid, der ikke indskrænker sig til en aabenlys Kamp, men ofte føres med skjulte Vaaben. Saaledes bliver Folket ikke sjelden ført bag Lyset ved oligarchiske Kunstgreb, der medens de synes at indføre Friheder og Lettelser for den fattigere Befolkning, i Gjerningen spille den Magten ud af Hænderne. Saadanne Kunstgreb angaae enten Folkeforsamlingerne eller Embederne eller Domstolene eller Bevæbningen eller de gymnastiske Øvelser. Med Hensyn til Folkeforsamlingen finder Saadant Sted, naar Alle have Stemmeret, men der for de Rige er fastsat en betydelig Straf, saafremt de ikke deltage deri, for de Fattige derimod liden eller ingen. Det Samme gjælder med Hensyn til Dommerforretningerne. Ved Embedsbesættelser anvendes et lignende Kunstgreb, naar de, der besidde en højere Census, ikke have Lov til at unddrage sig Valget, medens det derimod staaer de Fattige frit. Paa visse Steder have Alle Lov til at deltage i Folkeforsamlingerne og Retspleien, naar de iforveien have meldt sig dertil; men hvis de efter at have meldt sig undlade at give Møde, er der fastsat en betydelig Bøde. Følgen deraf bliver, at de Fattigere af Frygt for denne undlade at melde sig og derved tillige give

Afkald paa Stemmeret og Andel i Retspleien. Lignende Virkning medfører det, naar det er de Fattige tilladt ingen Vaaben at eie og ingen Del at tage i de offentlige Legemsøvelser, medens dette under betydelig Straf er de Rige paa-budt. Ved denne tilsyneladende Lettelse berøves de Fattige Besiddelsen af Vaaben samt Færdighed i at bruge deres physiske Kraft.

I demokratiske Stater benyttes andre Kunstgreb. Der faae f. Ex. de Fattige Betaling for Deltagelse i Folkeforsamlingerne og Retspleien, medens de Rige ikke straffes for at unddrage sig disse Borgerpligter. Her kunde en rigtig Blanding tilveiebringes ved en Forening af begge Fremgangsmaader, saa at de Fattige betaltes for disse Forretninger, medens de Rige mulkteredes for Udeblivelse. Kun saaledes bliver en alsidig Deltagelse i Regjeringen fremmet.

Midler til at forsone de demokratiske og oligarchiske Fordringer.

Pol. VI, 1.

Det demokratiske Princip, der er bygget paa den frie Fødsels Berettigelse, kræver Lighed for Alle. Tallet skal her have den afgjørende Vægt. Hvad Majoriteten beslutter, har forbindende Kraft. Det oligarchiske Princip fordrer, at Census eller Kapitalens Størrelse skal lægge det afgjørende Lod i Vægtskaalen. Begge Principer ere i deres Ensidighed uretfærdige. Det oligarchiske fører til Tyranni; thi har En større Formue end alle Andre tilsammentagne, faaer han derved Eneret til at herske. Det demokratiske fører til Uretfærdighed; thi skal det staae ved Magt, hvad Flertallet bestemmer, saa vil denne have Lov og ofte vel ogsaa Lyst til at gjøre Indgreb i de Riges, men i Tallet Færres Eiendomsret, uden at disse have enten Magt eller Ret til at hindre

det. Hvorledes skal nu altsaa en fornuftig Lighed og gjensidig Imødekommen af de stridende Principer bringes tilveie? Skal man f. Ex. naar 500 Borgere have ligesaamegen Formue som 1000 andre, stille disse tvende Klasser paa lige Fod, saa at de faae ligemegen Indflydelse paa Landets Regjering, eller med Bibeholdelse af denne Inddeling af hver Klasse juddtage et lige Antal, i hvis Hænder den høieste lovgivende og dømmende Magt lægges? Maaskee en Forsoning mellem begge Partiers Fordringer paa følgende Maade kunde tilveiebringes. De sige nemlig begge: hvad Flerheden af de regjerende Borgere bestemmer, skal være Lov. Dette lade vi staae, men med den Bestemmelse, at, da Staten bestaaer af to Partier, Rige og Fattige, saa bør det staae ved Magt, som begge Partier eller begges Flertal bestemmer, og hvor Meningerne ere delte, da bør det gjælde, som besluttes af det Flertal, paa hvis Side den største Census eller skatteydende Kapital befinder sig, f. Ex. lad de Rige være 10, de Fattige 20. Til den ene Mening hælde 6 Rige, til den anden 15 Fattige. Til de Fattige træde 4 Rige, til de Rige 5 Fattige. Paa den ene Side befinde sig altsaa 11, paa den anden 19 Personer. Nu sammenlægges deres Census, og den Side, paa hvilken den største Kapital befinder sig, gaaer af med Seiren. Skulde Formuen netop være lige fordelt paa begge Sider, saa maa man, ligesom hvor en Folkeforsamling eller Domstol deler sig i tvende lige Partier, afgjøre Sagen ved Lodkastning eller finde en anden passende Udvei. At finde den sande og retfærdige Lighed er vistnok altid vanskeligt, men endnu vanskeligere er det at bringe dem, der have Magt til at søge egen Fordel paa Andres Bekostning, til at erkjende Retfærdighedens Krav; thi det er altid den svagere Part, som kræver Retfærdighed og Lighed, men den stærkere Part bryder sig kun lidet derom.

Republikken eller Borgerstaten.

Pol. IV, 6, 7.

Den saakaldte Republik eller Borgerstat (Politi) er en Sammensmeltning af Oligarchi og Demokrati, kun at man sædvanlig kalder de Forfatninger, som mest grændse til Demokrati, Republiker, og dem, der hælde nærmere til Oligarchi, Aristokratier, fordi Dannelse og Adel mest følger med Rigdom, og fordi Formuen ogsaa indeholder en vis moralsk Garanti.

Vi have seet, at den høiere sædelige og intellektuelle Dannelse, Formuen og den frie Fødsel ere de Momenter, der fremtræde med Fordring paa Andel i Regjeringsmagten. Det fjerde Moment, Adel, henfores under de tre nævnte, forsaavidt nemlig Adel sædvanlig er forbunden med nedarvet Formue samt visse personlige Egenskaber. I Republikken komme de tvende Fordringer, Formue og fri Fødsel, i de ovennævnte aristokratiske Statsformer alle de tre Fordringer til Gyldighed. I Borgerstaten kommer altsaa Middelstanden med en jævn Census til Roret, og deri bliver upaatvivlelig denne Forfatnings Fortrin for Oligarchiet og Aristokratiet (i ovennævnte Betydning) at søge, at den aabner Flere Adgang til Regjeringen og saaledes hos et større Antal Borgere fremkalder Tilfredshed og Interesse for Statsforfatningen. Iovrigt er det klart, at visse Arter af Oligarchi, Demokrati, Aristokrati og Politi grændse nær til hinanden.

Politi er altsaa en Blanding af Oligarchi og Demokrati. En saadan Blanding kan tænkes iværksat paa tre Maader. Dels kan man optage begge Forfatningers Former, f. Ex. i Retspleien. I Oligarchiet er der fastsat Straf for de Rige, naar de unddrage sig Andel i Retspleien; de Fattige faae ingen Betaling derfor. I Demokratiet faae de Fattige Lon

derfor; for de Rige er der ingen Straf fastsat. Nu kan man optage begge Bestemmelser, for de Rige Straf for Fraværelse, for de Fattige Løn for Tilstedeværelse, og vi have da en republikansk Form.

En anden Fremgangsmaade er den at gaac Middelveien mellem begge Formers Institutioner; f. Ex. til Stemmeret i Demokratiet kræves liden eller ingen Census, i Oligarchiet derimod fordres en betydelig. I Borgerstaten fastsætter man altsaa en Census midt imellem begge.

Endelig kan man ogsaa optage nogle af de oligarchiske og andre af de demokratiske Institutioner; f. Ex. Embedsbesættelse ved Valg er en oligarchisk Institution, ved Lodkastning en demokratisk; Hensyn til Census en oligarchisk, intet Hensyn dertil en demokratisk. Republikansk er det altsaa at optage Valg fra Oligarchiet, men at foretage Valget uden Hensyn til Census ligesom i Demokratiet.

Blandingens er bedst, naar begge Elementer gjennemtrænge hinanden, saa at Republiken virkelig bliver Enheden af Oligarchi og Demokrati, saaledes som det er i den lakoniske Forfatning. Denne omtales nemlig af Mange som et Demokrati, fordi den har adskillige demokratiske Institutioner f. Ex. den offentlige Opdragelse⁴⁴), hvorved de Riges og Fattiges Born opdrages paa samme Maade, nemlig saaledes, som de Fattiges Born ogsaa uden en saadan Institution vilde kunne opdrages. Det Samme finder Sted paa det næste Alderstrin. Ogsaa som Mænd nyde de samme Kost ved Syssitierne⁴⁵), og selv de Riges Dragt⁴⁶) er afpasset efter de Fattiges Evne. Af de vigtigste Regjeringsposter vælger Folket til den ene (nemlig de 28's Raad, Gerontværdigheden⁴⁷); den anden (Ephoriet⁴⁸) staaer endog aaben for Alle. Men Andre kalde den lakoniske Forfatning et Oligarchi paa Grund af de oligarchiske Institutioner, f. Ex.

at alle Embeder besættes ved Valg, intet ved Lodkastning, og at Bestemmelsen af Dødsstraf og Landflygtighed kun er lagt i Faas Hænder.

Til de væsentligste Fortrin ved en saadan velordnet republikansk Form horer, at den bestaaer ved sig selv og sine Borgeres Tilfredshed med Forfatningen.

Tyranniet. Sammenligning mellem de udartede Forfatninger.

Pol. IV, 8, 2. V, 8.

Tvende Arter af Tyranniet, som grændse nær til Kongedømmet, ere allerede omtalte under dette, nemlig det barbariske Monarchi og det helleniske Aisymneti. Disse indeholde et Moment af Kongedømmet, nemlig at de ere begrundede paa Love og beherske Folket med dets frie Villie, men tillige et Moment af Tyranniet, idet Regimentet føres despotisk og efter eget Tykke.

Den tredie Art, det egentlige Tyranni, er uansvarligt; det regjerer over Lige og Bedre uden Hensyn til Folkets Vel, men blot til sit eget Bedste, følgelig ogsaa imod Folkets Villie.

Sammenligne vi de tre udartede Statsforfatninger indbyrdes, maa Tyranniet nødvendig ansees for den sletteste og forkasteligste som en Udartning af Kongedømmet, den Statsform, som vi i dens sande Skikkelse maa betragte som den bedste og guddommeligeste; thi enten maa Kongedømmet være et Navn uden Værd og sand Betydning, eller det maa beroe paa en stor aandelig Overlegenhed hos Monarchen. Det er iøvrigt med Hensyn til Begrebet, at vi kalde Tyranniet en Udartning af Kongedømmet; thi i sin historiske Oprindelse hænger det nærmere sammen med Oligarchiet og Demokratiet,

hvoraf det sædvanligst opslaaer, naar disse Forfatninger drives til den største Yderlighed. Det forener derfor ogsaa i sig begge disse forfeilede Statsforfatningers slette Sider. Alle rede fra den første Spire ere disse tvende Arter af Monarchi hinanden modsatte; thi Kongemagten er opstaaet til Beskyttelse for de høiere Stænder mod Almuen, og Kongerne toges af disses Midte paa Grund af Overlegenhed i personlige Egenskaber og Fortjenester eller paa Grund af Nedstammelse fra en saadan høiere begavet eller forljet Slægt. Tyrannerne derimod fremstod mest af Mængden, og deres Magt rettedes mod de høiere Stænder som et Værn for Folket imod Forurettelser fra deres Side. Dette lærer ogsaa Historien; thi de fleste Tyranner i de større Stater have oprindeligt været Demagoger, der ved at sværte de høiere Klasser erhvervede sig Folkegunst, saaledes som Peisistratos i Athen⁴⁹) og Dionysios i Syrakus⁵⁰). Derimod opstod rigtignok i de ældre Tider ofte Tyranner dels af Konger, der overskred den nedarvede Skik og søgte at tilegne sig et despotisk Herredomme, f. Ex. Pheidon i Argos⁵¹), dels af Mænd, der vare valgte til de høieste Statsbestillinger for længere Tid, f. Ex. de ioniske Tyranner⁵²), dels af Oligarchiets Medlemmer, i hvis Hænder der var lagt en udstrakt Myndighed. Efter sit Begreb er Kongen Landets Vogter, der paaseer, at saavel de høiere Stænder ikke lide nogen Uret, som at Folket ikke behandles med Hovmod og Uretfærdighed; Tyrannen derimod tragter kun efter egen Fordel. Tyranniets Formaal er det Behagelige, Kongedømmets det Skjønne. Tyrannen tragter efter Penge, Kongen efter Ære. Kongens Vagt er Borgere, Tyrannens fremmede Hjelpetropper. Tyranniet forener i sig, som vi ovenfor bemærkede, Demokratiets og Oligarchiets Onder. Med Oligarchiet har det tilfældes, at Maalet er Rigdom, som er nødvendig til at føre et yppigt Liv og holde et

staaende Korps til Livgarde, fremdeles at det nærer Mistillid til Folket, som det derfor gjerne ønsker at afvæbne. Med Demokratiet har det tilfældes, at det ofte laaner Øre til Smigrere og falske Venner, men at det bestandig befinder sig paa Krigsfod mod de ædlere og høiere staaende Mænd og baade hemmelig og aabenlyst stræber at rydde dem af Veien og fortrænge dem af Landet som Rivaler og Fjender af Tyrannmagten. Og virkelig udgaae ogsaa de største Farer for Tyranniet fra saadanne Mænd, idet de dels trachte efter Magten, dels ikke ville finde sig i Slaveaaget. Derfra Perianders⁵³) bekjendte Raad til Thrasybulos at rydde de mest fremragende Borgere af Veien. Tyranniet er altsaa den sletteste Statsform og fjerner sig mest fra Begrebet af en Statsforfatning. Den næste Plads indtages af Oligarchiet, der staaer dybt under Aristokratiet i dets egentlige og sande Betydning. Demokratiet maa derimod betragtes som den mindst forkastelige af de udartede Statsformer.

Den lovgivende, bestyrende og dømmende Magt og disse Magters Stilling i de forskjellige Statsformer.

a) Den beraadslaende eller lovgivende Magt.

Pol. IV, 11.

Et dybere Indblik i de forskjellige Statsformers Organisation vindes ved at betragte de tre Retninger, i hvilke Regjeringsmagten virker som beraadslaende eller lovgivende, bestyrende og dømmende, i deres Forhold til de specielle Statsforfatninger. Af disse er den lovgivende Magt, i hvis Hænder tillige Bestemmelsen om Krig, Fred, Forbunds Afslutning, Kontrol over Embedsmændene og andre vigtige Sagers Afgjørelse er lagt, den væsentligste.

Denne Magt maa enten være i alle Borgeres Hænder eller i Nøgles eller saaledes delt, at visse Sagers Afgjørelse tilkommer Alle, andre kun nogle Enkelte. Demokratiets Tendens er, at Alle skulle afgjøre Alt. Men der gives flere Maader, paa hvilke Alle kunne blive delagtige i Regjeringsmagten. Dels kan det nemlig skee ved en successiv Delagtighed, saaledes at en større eller mindre Del af den beraadslaaende og lovgivende Magt er overladt til et snævrere Udvalg, hvori dog alle Borgere successive, hver efter sin Tour, deltage, og Folket in corpore kun samles for at give nye Love eller fatte Beslutninger om Forandringer i Statsforfatningen eller gjøres bekjendt med den regjerende Magts Edikter og Beslutninger. En anden Maade er den, at Folket kun samles in corpore for at vælge Øvrigheder, give Love, beslutte Krig eller Fred og modtage Regnskabsaflæggelse af Embedsmændene, men at det Øvrige afgjøres af særegne Embedsmænd, som antages enten ved Valg blandt den hele Masse eller ved Lodkastning eller i Reglen ved Lodkastning og ved Valg kun der, hvor der fordres en vis særegen Evne eller Kundskab. Atter en anden Form fremkommer, hvor alle Borgerne i Folkeforsamlingen afgjøre Alt, og Autoriteterne blot have Ret til at afgive et foreløbigt Skjøn. Dette finder Sted i det yderste Demokrati, som svarer til det oligarchiske Dynasti og det tyranniske Monarchi.

At den om alle Statsanliggender beraadslaaende og besluttende Magt er i Enkeltes Hænder, er oligarchisk, men ogsaa her træffe vi paa store Forskjelligheder. Naar f. Ex. den Census, der kræves, er mindre betydelig, og Deltagerne i Regjeringen af den Grund ere flere, naar de i deres Regjering strængt holde sig Lovens Bestemmelser efterrettelige, og Enhver, som opnaaer den bestemte Census, faaer Del i Regjeringen, saa have vi et begrændset, maadeholdende, til Repu-

bliken heldende Oligarchi. Naar derimod ikke Alle under de givne Betingelser have Adgang til Regjeringen, men det regjerende Kollegium danner en afsluttet Korporation, der supplerer sig ved Kooptation eller har indført Magtens Arvelighed, og hvor der regjeres efter Kollegiets Bestemmelser og ikke efter Loven, der opstaae de strængere og dynastiske Former af Oligarchiet.

Naar en vis Del af Magten, f. Ex. Afgjørelse om Krig og Fred og om Regnskabsaflæggelse, er i Alles Hænder, men den øvrige Del er henlagt under visse Øvrigheder, der enten bestemmes alene ved Valg eller alene ved Lodkastning eller til visse Forretninger ved Lodkastning, til andre ved Valg eller i Fælledskab ved Valg og Lodkastning enten blandt Alle eller blandt et engere Udvalg, saa dannes derved mere eller mindre aristokratiske eller republikanske Elementer i Regjeringen.

En gavnlig Foranstaltning vilde det, som ovenfor bemærket, være, om man i en Regjeringsform, hvor Folket har den souveræne Magt, vilde fastsætte en Straf for de Rige, naar de ikke mødte i Forsamlingerne, ligesom man har fastsat en Betaling for de Fattiges Arbejde derved. Dette vilde fremme en almindeligere Deltagelse i Forhandlingerne. Ogsaa er det tjenligt, at de, som deltage i Beraadslagningen, enten vælges eller udtages ved Lodkastning ligelig af begge Klasser, eller, naar det demokratiske Element i Talrighed langt overgaaer det andet, at da ikke hele Mængden faaer Betaling, men blot et Antal, der svarer til de høiere Klassers Tal, eller ogsaa at man ved Lodkastning udskyder Overtallet.

I Oligarchiet er det rigtigst enten at udvælge Nogle af Mængden til Deltagelse i Regjeringsforretningerne eller at indrette et Folkeraad, som har at anstille en foreløbig og forberedende Behandling af alle de Sager, der skulle fore-

lægges Regjeringen til Afgjørelse. Saaledes faaer Folket Andel i Beraadslagningerne uden at kunne forandre eller omstøde Forfatningen. Ogsaa kan man indrømme det hele Folk raadgivende, men ikke besluttende Stemme. Endelig kan man betjene sig af en Fremgangsmaade, som er modsat den republikanske; man kan nemlig give Mængden et suspensivt Veto eller Ret til at forkaste, saa at Sagen atter maa forelægges Regjeringen, men derimod ikke Ret til at beslutte. I Republiken derimod have undertiden de høiere Stænder Ret til at forkaste, saa at Sagen atter maa gaae tilbage til Regjeringen, men ikke til at beslutte.

b) Den bestyrende Magt.

Pol. IV, 12.

Ogsaa her opstaae endel Spørgsmaal f. Ex. om Embedernes Antal, Omfanget af deres Myndighed, Tidsvarigheden, nemlig om de skulle være paa Livstid eller paa længere eller kortere Tid, om den samme Person kan gjenvælges eller ikke; fremdeles med Hensyn til Embedernes Besættelse, af hvem, blandt hvem og paa hvad Maade der skal vælges. Af besvare disse Spørgsmaal samt at angive, hvilke Former at Magistraturen der passe til hver Forfatning, er en Opgave for Politikeren.

Med Hensyn til Begrebet af Embedsmand er det at mærke, at ikke alle, der udtages enten ved Lodkastning eller ved Valg til at besørge en eller anden Del af Statsjenseten kaldes Embedsmænd f. Ex. Præster⁵⁴⁾ Chorager⁵⁵⁾, Herolder⁵⁶⁾, Gesandter. De offentlige Forretninger ere dels af politisk Natur og angaae da enten alle Borgere eller visse særegne Klasser, dels ere de af oekonomisk Natur, f. Ex. Opsynet over Handel og Vandel, Maal og Vægt, dels ere

de lavere Betjeninger. Embeder kan man i Almindelighed kalde de Bestillinger, hvem der er givet Magt til at afgjøre visse bestemte Ting og uddele Befalinger inden visse Grændser.

Antallet af de nødvendige eller gavnlige Embeder maa tages i Betragtning i enhver Stat og navnlig i de smaa; thi i de store er det muligt, hvad der for Arbeidets Skyld i sig selv er ønskeligt, at enhver Embedsmand kun virker i én Retning; derimod kan det i mindre Stater blive nødvendigt at sammendræge flere Forretninger, da ellers de samme Personer altfor ofte vilde komme til at bære Regjeringens Byrder. Vi skulle siden give en Udsigt over de i Staterne nødvendige Embeder og Bestillinger.

Et andet Spørgsmaal er, om Statsforfatningernes Forskjellighed betinger nogen kvalitativ Forskjel i Embederne eller blot bevirker en Besættelse ved forskellige Personligheder f. Ex. i Aristokratiet ved de Dannede, i Oligarchiet ved de Rige, i Demokratiet ved alle frie Borgere. Der gives virkelig visse offentlige Forretninger og Bestillinger, som passe sig til enkelte Statsforfatninger, men ikke til andre f. Ex. Probulernes⁵⁷⁾, som udgjøre et Kollegium af Mænd, hvem det er overdraget Iforveien at behandle Alt, hvad der maa forelægges Folket. Dette er en oligarchisk, medens derimod Bule eller Folkeraadet er en folkelig Institution. Men selv Folkeraadet taber sin Betydning i et saadant Demokrati, hvor der uddeles Betaling for Deltagelse i Folkeregjeringen, og den ledige Masse derved faaer Lyst til idelig at samle sig og afgjøre Alt. Gynaikonomerne⁵⁸⁾ eller de Politiembedsmænd, der have Opsigt med Kvindernes Opforelse, passe sig for et Aristokrati, men ikke for et Demokrati og heller ikke for et Oligarchi, fordi Oligarchernes Fruentimmer gjerne fore et yppigt Liv.

Med Hensyn til Valget af Øvrigheder spørges der 1) hvem der vælger, 2) blandt hvem der vælges, 3) paa hvad Maade. Disse Spørgsmaals Afgjorelse beroer paa Statsformerne og deres forskellige Nuancer. De Forbindelser af Vælgere, Valgbare og Valgmaader, som betegne de forskellige Standpunkter af Regjeringsform, kunne opstilles schematisk paa følgende Maade:

Vælgere	Valgbare	Valgmaade
Alle	Alle	Valg
Nogle	Nogle	Lodkastning

med Kombinationerne

dels Alle, dels Nogle	dels Alle, dels Nogle	dels Valg, dels Lodkastning.
--------------------------	--------------------------	---------------------------------

Disse kunne saaledes forbindes:

Alle	Alle	Valg
Alle	Alle	Lodkastning
Alle	Nogle	Valg
Alle	Nogle	Lodkastning.

Nogle	Alle	Valg
Nogle	Alle	Lodkastning
Nogle	Nogle	Valg
Nogle	Nogle	Lodkastning.

med Kombinationerne

dels Alle, dels Nogle	Alle	Valg
dels Alle, dels Nogle	Alle	Lodkastning
dels Alle, dels Nogle	Nogle	Valg
dels Alle, dels Nogle	Nogle	Lodkastning.

Alle	dels Alle, dels Nogle	Valg
Alle	dels Alle, dels Nogle	Lodkastning
Nogle	dels Alle, dels Nogle	Valg
Nogle	dels Alle, dels Nogle	Lodkastning.

Alle	Alle	dels Valg, dels Lodkastning
Alle	Nogle	dels Valg, dels Lodkastning
Nogle	Alle	dels Valg, dels Lodkastning
Nogle	Nogle	dels Valg, dels Lodkastning.

Naar Alle siges at være valgbar, saa er det saaledes at forstaae, at der enten hvergang vælges af den hele Masse, eller at Valget successive gaar igjennem Folkets forskjellige Afdelinger, indtil den hele Række er aflobet.

Hvorledes iøvrigt disse Forbindelser ere at indrette ifølge de forskjellige Statsformer, indsees let af det Foregaaende.

Udsigt over de forskjellige Statsembeder.

Pol. VI, 5. V, 7.

Embederne er dels de nødvendige, uden hvilke en Stat ikke kan existere, dels saadanne, der sørge for god Orden og Tugt og i en velordnet Stat ikke bør savnes.

Til de nødvendige høre Opsyn med Kjob og Salg af Livsfornödenheder paa Torvet, fremdeles Opsyn med offentlige og private Bygninger, Mure, Brønde, Havne o. s. v., dernæst et lignende Tilsyn paa Landet f. Ex. med Skovene, endvidere en Øvrighed, der modtager Statsindtægterne, opbevarer dem og fordeler dem blandt Statsbestyrelsens forskjellige Grene, fremdeles en, hos hvem private Kontrakter og retslige Afgjørelser nedlægges, og hos hvem skriftlige Klager og Indkaldelser for Retten foretages⁵⁹). Undertiden ere

disse Forretninger fordelte blandt Flere. Dertil kommer endvidere en Øvrighed, der har at bestille med Straffexsekution, Inddrivelser af Mulkter og Bevogtning af de Fængslede⁶⁰). Dette Embede er besværligt paa Grund af det Odiose, der er forbundet dermed. Man bør derfor stræbe at udfinde Midler til at formindske det Hadefulde deri, f. Ex. fordele Forretningerne til Flere, som afvejlende udføre dem, nøiagtig adskille den dømmende og exsekverende Magt, for at ikke Mænd af retskaffen og paalidelig Karakter, som netop her behøves, skulle unddrage sig disse Bestillinger. Dernæst nævne vi de Poster, som angaae Krigsvæsenet. Saavel i Fred som i Krig maa der nemlig være Autoriteter, til hvem Portenes og Murenes Bevogtning er betroet, og som skulle øve og monstre den militære Styrke samt fordele Borgerne i Hæren⁶¹). Da nu mange af de ovennævnte Embedsmænd have offentlige Penge under Hænder, saa maa der være en Øvrighed, der kontrollerer og reviderer Regnskaberne⁶²). Endvidere maa der vær en Øvrighed med udstrakt Myndighed, som sammenkalder Folkeforsamlinger og har Forsædet deri; denne har ofte Indvirkning paa Sagernes Udfald og bestemmer en Sags Indførelse i Folkeforsamlingen⁶³). Disse ere de politiske Øvrigheder. Dertil kommer endnu det offentlige Tilsyn med Gudsdyrkelsen; under dette henhøre Præster og Opsynsmænd med de Bygninger og andre Gjenstande, der hore til Kultus. I mindre Stater er disse Bestillinger forenede i ét Embede; i større ere de delte i flere og adskilte fra Præsteembedet. Endelig maa endnu nævnes en Øvrighed, der besørger visse Statsoffringer, som ikke ere tillagte Præsterne⁶⁴).

Særegne for de Stater, der nyde Ro og Velstand og høiere Grad bestræbe sig for at fremme Orden og Sædelighed, ere visse Øvrigheder, der have Opsyn med Kvinder og Børn, Opsigt med Løvenes Overholdelse, Tilsyn med de offent-

lige Gymnasier, med de gymniske og dionysiske Festsplil og andet lignende ⁶⁵). Afsaadanne Embeder ere nogle ifølge deres Natur udelukkede fra Demokratiet, f. Ex. Tilsyn med Kvinder og Børn, da de Fattige, der ingen Slaver kunne holde, nødes til at bruge deres Koner og Børn som Tjenestefolk. Nomophylaker eller Tilsynsmænd med Lovenes Overholdelse er en aristokratisk Magistrat.

Tre Egenskaber bør de besidde, der beklæde de betydeligere Poster i Staten, først Kjærlighed til den bestaaende Forfatning, dernæst den største Dygtighed til deres respektive Forretning og endelig den Dyd og Retfærdighed, der svarer til enhver Statsforfatnings Krav. Der kan reise sig det Spørgsmaal, naar ikke alle disse tre Egenskaber besiddes af samme Mand, hvorledes man da har at træffe sit Valg, f. Ex. hvis En er en dulig General, men af slet Karakter og uden Kjærlighed til Staten, en Anden derimod en brav Mand og god Borger, men uden Feltherretalent. Her maa Svaret rette sig efter det specielle Tilfælde, hvorom Talen er, hvorvidt der nemlig kræves en ganske særegen Dulighed, eller Sagen er af en mere almindelig Natur. Saaledes maa der ved en Feltherrepost mere sees paa Talent og Erfarenhed end paa Dyd; men ved en Post, der gaaer ud paa Tilsyn med Lovenes Overholdelse eller paa Opsigt med offentlige Midler, finder det Modsatte Sted. Der behøves en høiere Grad af sædelig Kraft, end Mængden besidder, medens derimod Fordringerne til særegen Forretningsdygtighed ere ringere. Man kunde ogsaa spørge, hvad den moralske Garant behøves, naar Dygtighed og Kjærlighed til Forfatningen er tilstede. Dertil svares: fordi man med begge ovennævnte Egenskaber dog kan mangle Selvbeherskelse. Ligesom nemlig Folk ofte trods deres bedre Vidende og trods deres natur-

lige Selvkjærlighed dog handle slet imod sig selv, saaledes kan det Samme skee i Forhold til Staten.

c) Den dømmende Magt.

Pol. IV, 13.

Her ere tre Spørgsmaal at tage i Betragtning, nemlig 1) blandt hvem Dommerne udtages, blandt Alle eller nogle Privilegerede, 2) hvorom der dommes, eller hvor mange Arter af Domstole der gives, 3) hvorledes Dommerne skulle udtages, ved Valg eller Lodkastning.

Af Domstole gives der otte Arter⁶⁶⁾ 1) om Statsembetsmændenes Regnskabsaflæggelse, 2) om ulovlig Besiddelse af Statens Eiendom, 3) om Forbrydelser mod Statsforfatningen, 4) om Sager mellem Statsbetjente og Private angaaende vilkaarlige Straffe, 5) om betydelige Stridigheder angaaende Eiendomsforhold, 6) om Mordsager, 7) om Sager, der føres af Fremmede indbyrdes eller mellem Fremmede og Borgere, 8) om Smaasager, der kun gaae ud paa ringe Pengesummer. Af disse Domstole ere de, der angaae politiske Forbrydelser, især vigtige, da en mangelfuld Indretning og Bestyrelse af dem ofte fremkalde Folkebevægelser.

Med Hensyn til Spørgsmaalene, blandt hvem og paa hvad Maade Dommerne skulle udtages, finde de samme Forhold og Kombinationer Sted som ved Folkeforsamlingerne, og disse staae i noie Sammenhæng med den respektive Statsform. Naar saaledes Dommerne over alle de ovennævnte Retsgjenstande udtages blandt Alle, er det en demokratisk Institution; naar de blot udtages blandt enkelte Privilegerede, er det en oligarchisk Indretning; hvor de dels udtages blandt Alle, dels blandt de Privilegerede, der er en saadan Retspleie i Overensstemmelse med aristokratiske eller republikanske Former.

Disse Magters Forhold til Statsforfatningen. Pol. VI, 1.

Efterat de forskjellige Retninger, hvori Statsmagten virker, ere gennemgaaede, er det let at see, hvorledes de skulle stilles i det behorige Forhold til Statsforfatningens Princip. Exempelvis anfore vi her de demokratiske Institutioner.

Det demokratiske Grundvæsen er Frihed og komplet Lighed for Alle. Deraf udvikle sig nu følgende demokratiske Institutioner: a) alle Øvrigheder vælges af Alle blandt Alle, b) Alle herske over den Enkeltte, og vechselvis den Enkeltte over Alle, c) alle Øvrigheder vælges ved Lodkastning eller i det Mindste alle de, der ikke kræve nogen ganske særegen Indsigt og Dulighed, d) Besættelsen af Posterne skeer uden Hensyn til Census; i al Fald kræves der kun en saare ringe, e) intet Embede eller dog kun meget faa med Undtagelse af de militære Poster maa beklædes to Gange af den Samme, f) alle Poster ere af saa kort Varighed som muligt, ingen paa Livstid, g) der dømmes af Alle om alle Retssager eller dog om de vigtigste, h) Folkeforsamlingen som den souveræne Magt, afgjør alle vigtige Sager, medens Embedsstandens Magt indskrænkes saa meget som muligt, i) alle Statsforretninger, som Deltagelse i Folkeforsamlingen, Domstole og Embeder, eller dog de fleste og vigtigste betales.

Statsforfatningen i dens Forhold til Folkets eiendommelige Beskaffenhed og Eiendommens Fordeling.

Pol. III, 11. IV, 3, 10. VI, 2, 4.

Spørger man, om det er rigtigt, at den Magt, der leder Statens Anliggender og bestemmende træder til, hvor Loven

ikke er tilstrækkelig, er i Ens eller i Fleres eller i Mængdens Hænder, da maae vi i Almindelighed dertil svare, at det beroer paa Folkets eiendommelige Beskaffenhed. Bestemt til monarchisk Forfatning er en saadan Masse, der egner sig til at lade sig regjere af en ved Dygtighed og Kraft dertil befoiet Person eller Slægt; til aristokratisk Forfatning passer den Masse, der gjerne vil lade sig regjere af et Flertal af Personer med fremragende Talent og Dulighed; til republikansk Statsform er den Mængde skikket, der ved sin politiske Modenhed baade er istand til at regjere og villig til at lade sig regjere efter Lovene. Overhovedet ligger Aarsagen til de forskjellige Statsformer tildels, som vi have seet, i det forskjellige Standpunkt af Kultur, Folket indtager; tildels ligger den i Forholdet imellem de forskjellige Elementer, hvoraf Staten er dannet. Der gives saaledes Rige, Fattige og Middelformuende. Disse ere atter enten vaabendygtige eller ikke. Almuen er dels agerdyrkende, dels handels- eller haandværksdrivende. Ogsaa blandt de høiere og mere formuende Stænder gives der Forskjelligheder, begrundede dels i Formuens Natur, dels i dens Størrelse. Hertil komme endnu Forskjelligheder i Herkomst samt i personlig Dygtighed og Dannelse. Ogsaa Kvantitetskategorier gjøre sig her gjældende. Alle disse Egenskaber fremtræde nu med Fordring paa Andel i den regjerende Magt, og efter deres forskjellige Stillinger mod hinanden fordeles Magten snart med Hensyn til Overlegenhed, snart ifølge en vis jævn Middelvei. Naar nu under disse Stats-elementers Blandingsforhold de Ubemidlede Masse har en betydelig numerisk Overvægt, da har Staten naturligt Anlæg til demokratisk Regjering, dog, som vi ovenfor have vist, med forskjellige Modifikationer efter den respektive Masses eiendommelige Beskaffenhed. Hvor saaledes f. Ex. den

agerdyrkende Mængde udgjør Flertallet, der opstaaer den første og fortrinligste af de i det Foregaaende omtalte Arter af Demokrati. Til at bevare og vedligeholde en stærk Klasse af agerdyrkende Borgere sigte derfor ogsaa adskillige Love i enkelte Stater, f. Ex. at Ingen maa besidde over et vist Maal Jord eller dog kun i en vis Afstand fra Staden⁶⁷). I ældre Dage var det i mange Stater forbudt at sælge de oprindelige Grundstykker. Ogsaa en Befolkning, der lever af Kvægdrift, danner et godt Grundlag for et Demokrati, og dens Levemaade Dag og Nat i fri Luft under aaben Himmel styrker og øver den godt til Krigstjenesten. Derimod danner en Befolkning af Smaahandlere, Arbeidere og Daglere en slet demokratisk Masse. Deres Levemaade udvikler ikke gode Egenskaber hos dem, og deres bestandige Ophold og Færden i Byen giver dem Lyst til idelige Folkeforsamlinger, hvortil den paa Landet spredte Folkemasse ikke kan møde. Her danner sig altsaa den sidste og sletteste Art af Demokrati eller Pøbelregjering. Hvor derimod de Formuendes kvalitative Overvægt staaer høiere end deres kvantitative Ringhed, der er Anlægget til Oligarchi tilstede, men atter med forskellige Afarter efter den oligarchiske Befolnings Beskaffenhed. Hvor derimod en talrig Middelstand enten har større Kraft end begge de yderste Sider eller dog end hver enkelt af dem, der findes et Baand og en mæglende Magt mellem begge Yderleddene, som afgiver Betingelsen for en varig Republik.

Ogsaa med Krigsstyrken og den militære Magts Beskaffenhed staaer Statsforfatningen i nøie Sammenhæng. Saaledes er den Omstændighed, at Landet egner sig til Kavalleri, meget gunstig for Oligarchiets Fremkomst; thi Hestehold kræver større Grundeiendom, og Beboerne af Landet, som i denne Art af militær Styrke see et Middel til deres Sikker-

kerhed, underordne sig villigt. Hvor der fordres sværtbevæbnede Fodfolk, der er den naturlige Jordbund for et mindre strengt Oligarchi. Derimod fører den letbevæbnede Styrke og Sotjenesten naturlig til Demokratiet. Saaledes dannede den ældste helleniske Statsforfatning efter Kongemagtens Afskaffelse sig af den krigeriske Stand, fornemmelig af Rytteriet, som dengang udgjorde Hærens Hovedstyrke. Men da Staterne voxede, og Fodfolket lidt efter lidt fik større Betydning, udviklede sig heraf en Forfatning, hvori efterhaanden Flere og Flere vandt Andel i Regjeringen. Navnlig virkede Massen af Sefolk stærkt til at udvikle Demokratiet i Athen.

Den i Almindelighed efter de Flestes
Vilkaar mest passende Ordning af
Samfundsforholdene.

Pol. IV, 9.

Vi have dernæst at undersøge, hvilken Statsforfatning der jævnt hen egner sig for de fleste Mennesker og Stater, naar vi ikke anlægge vor Maalestok efter en Dyd, der gaar over de almindelige Menneskers Sphære, eller en Dannelse, der kræver overordentlige Naturanlæg og ydre begunstigende Omstændigheder, og overhovedet ikke opstille et Ideal, men forudsætte et Liv, som Mennesker i Almindelighed kunne føre.

Ligesom Ethiken lærer, at det lyksalige Liv bestaaer i en uhindret Udøvelse af Dyden, men at Dyden ligger midt mellem tvende Yderligheder⁶⁸), saaledes vil ogsaa Statsforfatningen, der er Formen for Statens Liv, være bedst og lykkeligst, naar den holder en Middelvei. Nu har Staten tre væsentlige Bestanddele, den rige, den fattige Klasse og

Middelstanden. Af disse er den sidste at betragte som Statens bedste Element, fordi den lettest bringes til at adlyde den fornuftige Erkjendelse. Overdreven Rigdom fremkalder Overmod, Herskesyge og Utilboielighed til at lyde Love og Øvrighed. Allerede Opdragelsen i Forældrenes Hus bibringer de Riges Børn disse Feil. Overdreven Fattigdom avler lav Tænkemaade og Trællesind. En saadan ulig Fordeling af Lykkens Goder i Staten fremkalder Ringeagt paa den ene Side og Misundelse paa den anden, og deraf reiser sig indbyrdes Strid og Splid. Middelstanden derimod attraer ikke, som de Fattige, fremmed Eiendom; heller ikke er den selv, som de Rige, misundt og Gjenstand for Andres Attraa. Af en saadan Middelstand dannes altsaa de bedste Statsborgere og den tryggeste Statsstilling, der mindst er udsat for Revolutioner og Omvæltninger. Følgelig er det borgerlige Samfund lykkeligst og bedst stillet, som har en talrig og dygtig Middelstand, der er stærkere end begge Yderklasser eller i det Mindste end hver enkelt af dem, saa at den kan bevare Ligevægten imellem dem og hindre voldsomme Sammenstød. Hvor derimod Formuen er meget ulige fordelt, opstaaer Ict enten det yderligste Demokrati eller et dynastisk Oligarchi, og fra begge disse Former gjøres sædvanlig Overgang til Tyranniet. Af denne Grund er ogsaa store Stater mindre udsatte for indvortes Uroligheder og Omskiftninger end mindre, fordi de gjerne have en talrig Middelstand, medens det i mindre Stater lettere bliver Tilfældet, at Formuen fordeles altfor ulige. Derfor ere ogsaa Demokratier i det Hele varigere end Oligarchier, fordi Middelstanden i Demokratierne er talrigere og har mere Andel i Statsmagten. Mangelen paa en talrig og kraftig Middelstand og Bestræbelsen for at tilegne sig og sit Parti Overvægten i Statsstyrelsen som Seirspris under borgerlige

Stridigheder har bevirket, at Forfatningen i de fleste Stater enten bliver oligarchisk eller demokratisk. Ja selv de Magter, der i sin Tid førte Hegemoniet i Hellas, indrettede i egoistiske Hensigter de Statsforfatninger, paa hvilke de fik Indflydelse, i Overensstemmelse med deres egne Statsformer enten som Oligarchier eller Demokratier. Af disse Aarsager er Borgerstaten eller Republikken, der er at ansee som den efter de Flestes Vilkaar hensigtsmæssigste Statsforfatning, i Virkeligheden meget sjelden.

Selv de Lovgivere og Statsmænd, der danne oligarchiske og demokratiske Forfatninger, bør holde paa en god og stærk Middelstand; thi de oligarchiske og demokratiske Forfatningers politiske Værd beroer paa deres større eller mindre Afstand fra den ovenfor omtalte Middelveien følgende Statsforfatning. Dog bør man ikke undlade at bemærke, at en i og for sig mindre god Statsform ifølge givne Forhold til en vis Tid og for et vist Folk kan være tjenligere end en anden i sig selv fortrinligere Forfatning.

Statsformernes Forandringer og Revolutioner. Aarsagene til Statsforandringer i Almindelighed. Pol. V, 1, 2, 3.

Kilden til Forandringer og Omvæltninger i Staten ligger, som ovenfor er bemærket, i en forfeilet og ensidig Stræben efter det Retfærdige, idet de, der i én Henseende (fri Fødsel) ere lige, mene at være absolut lige, og de, der i én Henseende (Formue) ere ulige, troe at være absolut ulige. Saaledes forlanger det ene Parti fuldkommen Lighed i alle Retninger, det andet Privilegier overalt. Idet de saaledes tage en Part af Sandheden og Retten for den absolute Sandhed og Ret, opstaaer der Fordringer, som føre til Splid og

Sammenstod. Den billigste Grund til at sætte sig over de Andre og kræve Privilegiet turde de have, som besidde Aandens høiere Fortrin, den ædlere Dannelse, men disse gjøre i Virkeligheden deres Fordringer paa Forret mindst gjældende. Derimod fordre Nogle Privilegiet paa Grund af Adel eller Forfædrenes Dygtighed og Rigdom. Beslige ensidige Fordringer blive altsaa Kilder til Statsomvæltninger. Saadanne Revolutioner kunne have et dobbelt Øiemed, enten et politisk, idet de gaae ud paa at omstyrte den bestaaende Forfatning og sætte en anden i dens Sted, f. Ex. Oligarchiet i Demokratiets, eller et personligt, naar de uden at tilsigte Omskiftelser i Regjeringsformen blot ville forandre den regjerende Magts Personlighed⁶⁹) f. Ex. i Oligarchiet eller Monarchiet; fremdeles kunne de gaae ud paa et Mere eller Mindre i det allerede Bestaaende, f. Ex. en Skjærpelse eller Svækkelse af Regjeringens oligarchiske Karakter, eller endelig blot paa en partiel Forandring i Regjeringen. Den eneste Garanti for Varigheden af den bestaaende Form er lige Berettigelse i Forhold til Fortjenesten; thi overalt, hvor Ulighed finder Sted, er Spiren til Revolution tilstede, undtagen hvor denne Ulighed staaer i et rigtigt og passende Forhold til Personernes ulige Berettigelse. Hensigten med alle Revolutioner er nemlig at tilveiebringe en savnet Lighed. Men Lighed kan baade være kvalitativ og kvantitativ. Blot at anvende den ene af disse Lighedsformer som Maalestok eller med andre Ord blot at tælle og ikke at veie er ensidigt og misligt. Dog er den demokratiske (kvantitative) Lighed sikkrere og mindre udsat for Revolution end den oligarchiske. Thi i Oligarchiet hersker Strid saavel mellem Oligarcherne indbyrdes som mod Folket. I Demokratiet findes blot Strid med Oligarcherne, men større indbyrdes Enighed blandt Folket. Desuden ligger den bedste Forfatning, der støtter sig

paa en kraftig Middelstand, nærmere ved Demokratiet end ved Oligarchiet.

I Undersøgelsen om Aarsagerne til Uroligheder og Omvæltninger i Staten have vi tre Punkter at fæste Opmærksomheden paa: 1) den egentlige dybere Grund til Urolighederne, 2) Stridens Gjenstand eller det, som derved søges opnaaet, 3) de foranledigende Aarsager, som bringe Kampen til Udbrud.

Hvad det første Spørgsmaal angaaer, da have vi allerede angivet Grundspiren til al borgerlig Strid, nemlig den énsidige Stræben efter politisk Lighed hos dem, der blot i en enkelt Henseende ere lige, og den énsidige Stræben efter Privilegiet hos dem, der i en enkelt Henseende have et Fortrin.

Maalet for Striden er at komme til Ære og vinde Fordeel eller undgaae Vanære og Skade for sig selv og sit Parti eller sine politiske Venner.

De Aarsager, som bringe Striden til Udbrud, ere meget forskellige, f. Ex. Misundelse eller Forbitrelse over, at Nogle komme til Magt og Ære, medens Andre udelukkes derfra, Overmod og Vindesygge hos det herskende Parti, en altfor overveiende Indflydelse og Magt hos en Enkelt eller Flere (hvorimod Ostrakismen paa nogle Steder anvendes som et præventivt Mittel), Frygt for Forurettelse af den regjerende Magt, Uvillie og Harme over Et og Andet (f. Ex. naar de høiere Klasser i et Demokrati forbittres over den herskende Uorden og Lovløshed.) Ogsaa en uforholdsmæssig Tilvæxt i enkelte Statsdele (f. Ex. af de Fattiges Masse i Demokratier og Republikker) forstyrrer Statens Symmetri og fremkalder voldsomme Rystelser. Saadanne Forandringer kunne Begivenhederne ofte medføre, f. Ex. da en stor Mængde af Adelen og de høiere Klasser i Athen var omkommen under den

peloponnesiske Krig, voxede Demokratiets Kræfter⁷⁰). Ogsaa kunne Intriguer hos et eller andet Parti fremkalde voldsomme Reaktionen. Mangel paa tilborlig Opmærksomhed hos Regjeringen (f. Ex. naar den lader Fjender af den bestaaende Forfatning komme til at beklæde vigtige og indflydelsesrige Stillinger) eller Ringeagt for tilsyneladende Smaaling eller successive Smaaforandringer kan ogsaa blive farlig for Forfatningen. Fremdeles kunne Stammeforskjelligheder hos Beboerne af samme Stat og Optagelse af fremmede Bestanddele virke skadeligt. Selv Lokaliteterne i større Stæder kunne give Anledning til Splid og politisk Uenighed, naar Stedets Beskaffenhed ikke godt tillader Sammensmæltning til et Hele. Saaledes ere f. Ex. Beboerne af Havnestaden Peraiens⁷⁰) i Athen mere demokratisk sindede end Indvaanerne af den egentlige Stad. Overhovedet kan den nærmeste Anledning til Uroligheder og Oprør ofte være en ringe Ting, skjøndt Resultatet kan være af stor Betydning. Paa saadanne tilsyneladende ringe Foranledninger til store Omvæltninger leverer Historien mange Exempler. Slige Anledninger til Uroligheder, der ofte ligge i personlige Stridigheder mellem de Mægtige, maae saavidt muligt forebygges, og Stridighederne itide bilægges. Ofte kan en Statsforandring tilveiebringes derved, at en enkelt Statsinstitution voxer i Magt og Anseelse. Saaledes gav den Vægt og Betydning, som Areiopagos⁷¹) vandt under Perserkrigene, den hele Forfatning en mere aristokratisk Karakter, indtil Massen af Sofolk, der havde bidraget til Seiren ved Salamis, og Athens derpaa begrundede Magt atter gav Demokratiet et Støttepunkt. Ofte give de, der indlægge sig store Fortjenester af deres Fædreland og forøge dets Magt, hvad enten det er enkelte Personer eller større Dele af Staten, Anledning til Statsforandringer, idet de enten selv søge at tilegne sig Re-

gjeringsmagten, eller ved den Misundelse, de vække, fremkalde politiske Stridigheder. Fremdeles kan det lede til Strid, naar de Modsætninger, Staten i sig indeslutter, f. Ex. de Rige og Fattige, blive lige mægtige, uden at en Middelstand holder Ligevægten vedlige. Endelig komme Statsforfatningernes Forandringer ikke altid indenfra, men ogsaa udenfra ved Paavirkning af andre mægtigere Stater. Midlerne, hvorved Statsforandringer tilveiebringes, ere snart List og Bedrageri, snart Vold og Magt.

Særegne Aarsager i Demokratiet.

Pol. V, 4.

Efterat de almindelige Aarsager til indvortes Stridigheder og Statsforandringer ere gennemgaaede, skulle de for hver Forfatning særegne nærmere betragtes. Demokratier styrttes ofte ved Demagogernes Overmod og Mangel paa Maadehold, idet de ved at forfølge saavel de høiere og mere bemidlede Klasser i Almindelighed som enkelte af deres Medlemmer i Særdeleshed bringe dem til at glemme deres Indbyrdes Uenighed og slutte sig fastere sammen. Saadanne Forfølgelser bestaae snart i Retskrænkelser, naar Demagogerne for at behage Folket bevirke en Uddeling af de Riges Besiddelser (agrariske Love⁷²) eller ogsaa lidt efter lidt undergrave deres Formue ved at paatvinge dem Ydelser til det Offentlige (Leiturgier⁷³), snart i Retsfølgelser, naar de falskelig anklage dem for at faae dem mulkterede eller deres Formue konfiskeret⁷⁴). I ældre Tider, da Demagogerne sædvanlig vare Generaler, pleiede Demokratiet at gaae over til Tyranni; senere derimod ved Talerkonstens Udvikling⁷⁵) opstode Demagoger gjerne blandt Talerne, der ikke forstod sig paa Krigshaandværket. Aarsagen til Tyrauregjeringsers hyppige Fremkomst

i Hellas's ældre Tid var dels den, at Embeder med en meget udstrakt Myndighed betroedes til enkelte Personer, dels den, at Staterne dengang vare smaa, og Folket sysselsat med Agerdyrkning og Markarbeide. Folkets Uvillie mod de Rige gav da Tyranniet i Hænderne paa dets Forere, saaledes som Peisistratos i Athen vakte Opstand mod de rige Grundeiere af Slettelandet, Pediaerne⁷⁶). Undertiden gjøres Overgang fra det gamle moderate Demokrati til det nyere; hvor nemlig Mængden har Valgret og vælger uden Hensyn til Census, der ophidse de ærgjerrige Kandidater Folket ved deres demagogiske Bestræbelser til at sætte sig ud over Lovene og saaledes at drive det til det yderste Demokrati.

Særegne Aarsager i Oligarchiet.

Pol. V, 5.

I Oligarchier giver Regjeringens Uretfærdighed mod Mængden hyppig Anledning til Oprør, især naar et Medlem af Oligarchiet selv stiller sig i Spidsen derfor. Undertiden ophæves oligarchiske Former af selve de Medlemmer af den privilegerede Klasse, der ikke faae personlig Andel i Regjeringen, f. Ex. hvor blot den ældste Broder har Adgang til Regjeringsmagten, eller hvor en Søn ikke maa have Sæde i Regjeringen tilligemed sin Fader. Undertiden give Demagogernes Intriguer Anledning til Oligarchiets Undergang. En saadan Demagogi kan dels drives indenfor Oligarchiets egen snevre Kreds, saaledes som Charikles⁷⁷) gjorde blandt de 30 Tyranner i Athen, dels opstaae Folkeagitatorer i Oligarchiets egen Midte, især i de Oligarchier, hvor ikke den privilegerede Klasse selv, men Folket udover Valgret, medens Valgbarheden er knyttet til en betydelig Census eller til visse indskrænkede Kredse. Et andet Tilfælde opstaaer,

naar Enkelte af den privilegerede Klasse stræbe at indskrænke Regjeringsmedlemmernes Tal yderligere, og de Andre for at opretholde den gamle Tilstand tage deres Tillsigt til Folket. Fordærveligt for Oligarchiet er det fremdeles, naar Oligarcherne ved et yppigt Liv, tilsætte deres private Formue. I dette Tilfælde tragte de da enten efter Eneherredømmet, eller de angribe de offentlige Kasser og give saaledes Anledning til Strid og Uroligheder. Undertiden fremmes Oligarchiets Ophævelse derved, at der indenfor dets egen Kreds danner sig et snævrere Oligarchi, saaledes som det gik i Elis, hvor Regjeringsformen var oligarchisk, men af Oligarcherne atter kun nogle Enkelte kunde blive Medlemmer af Geronternes Raad, der valgtes paa Livstid ⁷⁸). I Krigen omstyrtes Oligarchier undertiden, naar Oligarcherne af Mistillid til Folket antage Leietropper, og disses Anfører eller Anførere da stille sig i Spidsen for en militær Regjering, i Freden paa samme Maade, naar de af gjensidig Mistillid omgive sig med en Vagt af Leietropper. Indbyrdes Kampe mellem Oligarcherne selv ere ogsaa ofte Grunden til Oligarchiets Undergang. Hvor der oprindelig har været krævet en for sin Tid anselig Census, men voxende Velstand bevirker, at et meget overveieende Antal af Borgere efterhaanden faaer Andel i Regjeringen, kan ligeledes en Forandring indtræde snart langsomt og uformærkt, snart hurtigere.

Særegne Aarsager i Aristokratiet og Republiken. Pol. V, 6.

I Aristokratiet, hvor Medlemmerne af Regjeringen, ligesom i Oligarchiet, kun ere faa, opstaae Uroligheder tildels af de samme Aarsager. Saaledes er det Tilfældet, naar ansete og høitstaaende Mænd fornærmes af Regjeringen, f. Ex. Ly-

sandros i Lakedaimon af Kongerne⁷⁹), eller naar der udvikler sig en alfor, stor Ulighed i Besiddelsen, saaledes som det gik i Lakedaimon under den messeniske Krig⁸⁰), da de af Krigen stærkt trykkede Borgere forlangte en Ageruddeling eller naar en Enkelt opnaaer en uforholdsmæssig Indflydelse og da stræber efter Kongemagten, som Pausanias i Lakedaimon og Hanno i Karthago⁸¹). Især opløses de republikanske og aristokratiske Statsformer ved en Krænkelse af det Retfærdige i selve Statsforfatningen. Spiren til det Onde ligger nemlig i en slet Blanding af de demokratiske og oligarchiske Elementer saavel i Republiken som i Aristokratiet. Aristokrater kaldes nemlig, som ovenfor bemærket, de af de blandede Forfatninger, der mest nærme sig til Oligarchiet, medens de, der helde mest til Demokratiet, benævnes Republiker. Derfor ere ogsaa Republikerne eller Borgerstaterne i Reglen af større Varighed end Aristokratierne, fordi en større Del af Borgerne i de første faae Andel i Regjeringen og derved blive tilfredse med Forfatningen, medens den privilegerede Klasse i de sidste let forledes til Overmod og Egennytte. Overhovedet gaae Statsformerne let over til det Extrem, mod hvilket de have en vis Retning, altsaa Republiken til Demokrati, Aristokratiet til Oligarchi. Undertiden er dog ogsaa det Modsatte Tilfældet, saa at Aristokratiet gaaer over til Demokrati ved en Reaktion af det undertrykte Parti, eller Republiken til Oligarchi. Da de aristokratiske Forfatninger egentlig ere oligarchiske, opstaaer ogsaa her hos Magtens Ihændehavere Fristelsen til at berige sig og handle vilkaarligt, saaledes som i Lakedaimon, hvor Formuen bestandig kommer i Færres Hænder⁸²). Især ere Aristokratierne udsatte for de i det Foregaaende omtalte umærkelige Forandringer, der medføre successiv Opløsning.

Særegne Aarsager i Monarchiet.

Pol. V, 8

Aarsagerne til Monarchiets Undergang ere omtrent de samme, som i det Foregaaende ere nævnte; thi Kongedømmet er beslægtet med Aristokratiet, og Tyranniet fremvoxer af det til den største Yderlighed drevne Oligarchi og Demokrati. Lidte Fornærmelser, Frygt, Foragt og Forbittrelse have fremkaldt mange Angreb snart mod de Regjerendes Personer, snart mod deres Magt og Herredomme. Saaledes bevirkede en Fornærmelse mod Harmodios's Søster hans og Aristogeitons Angreb paa Peisistratiderne⁸³). Selv fra Venners og de nærmeste Omgivelsers Side ere ofte Angreb paa Tyranner udgaaede. Ogsaa Lyst til at erhverve sig et hædret Navn har drevet Enkelte til Tyranomord. Undertiden kommer Tyranniets Fald udenfra, naar det støder sammen med en mægtigere Stat af modsat Natur. I Modsætning til Tyranniet staaer dels Demokratiet netop paa Grund af et vist Indre Slægtskab (thi Demokratiet, drevet til sin yderste Spids, er ogsaa Tyranni), dels Kongedømmet og Aristokratiet paa Grund af disse Forfatningers modsatte Princip. Derfor omstyrtede ogsaa Lakedaimonierne mange Tyraanregjeringer. Indenfra kommer ofte Tyranniets Oplosning ved Split og Uenighed i den regjerende Familie. Had og Foragt hos Folket har ofte foranlediget Tyranniets Undergang, dog især den sidste; deraf den Kjendsgjerning, at de fleste Stiftere af Tyraanier have beholdt deres Magt paa Grund af deres Kraft og Dygtighed, medens deres Efterfølgere ved et yppigt Levnet svækkede deres Agtelse og gave sig blot for Angreb. Kort sagt de samme Aarsager, der opløse de yderste Udskeielser af Oligarchi og Demokrati, finde vi ogsaa virksomme til Tyran-

niets Undergang; thi hine Forfatninger ere ikke andet end Tyrannier med flere eller mange Tyranner.

Kongedømmet opløses sjeldnere udenfra og har derfor større Varighed; oftere kommer Fordærvelsen indenfra, dels fra Strid i den kongelige Familie, dels fra en Bestræbelse hos Kongerne selv efter at udvide deres Magts Grændser udover Lovene, hvorved de komme ind paa Tyranniets Gebet. I det arvelige Kongedømme kommer endnu den Grund til, at mange slette Personligheder komme til Regjeringen, og at disse opføre sig overmodigt uden at have de Midler, der staae til Tyranniets Raadighed; thi i det Øieblik Folket ikke mere vil have en saadan til Konge, ophører han at være det, medens Tyrannen derimod kan haandhæve sin Magt endogsaa mod Folkets Villie.

Midler til at bevare den bestaaende Forfatning i Aristokrati, Republik, Oligarchi og Demokrati.

Pol. V, 7. VI, 2, 3, 4.

I de velordnede Statsforfatninger er det bedste Bevarelsesmiddel en streng Overholdelse af Lovene og skarp Opmærksomhed paa de mindste Afvigelser i denne Retning og navnlig paa de Konstgreb, hvoraf den bestaaende Forfatnings Fjender betjene sig for at naae deres Hensigter. Saadanne Konstgreb ere i det Foregaaende omtalte.

Ikke blot mange Aristokratier, men endog Oligarchier holde sig godt ikke paa Grund af Forfatningens egen Fortrinlighed, men fordi Statsmagtens Hænderhavere behandle saavel de upriviligerede Samfundsklasser som hinanden indbyrdes paa en forstandig Maade, de forste, idet de ikke komme Nogens Ære eller materielle Interesser for nær og drage

dem af Mængden, der robe Anlæg til at blive Folkeførere, ind i Regjeringen, hinanden indbyrdes ved at holde sig som Ligemænd fuldkommen jævnsides og paa samme Fod. Er den regjerende Klasse talrig, saa ere ofte visse demokratiske Institutioner tienlige, f. Ex. at Embederne kun ere paa et halvt Aar, for at alle de Privilegerede kunne komme til Roret. De Ligeberettigede udgjøre nemlig ligesom et høiere staaende Demos og have ofte deres Demagoger. En anden gavnlig Folge af en saadan kort Embedstid er det ogsaa, at Leiligheden og Fristelsen til dynastiske Bestræbelser ikke saa let opstaaer. Af stor Vigtighed er det, at man i Oligarchiet viser Maadehold. Man bør saaledes anordne en dobbelt Census; den lavere bør aabne Adgang til de ringere, den høiere til de betydeligere Poster. Med Erhvervelsen af den fastsatte Census bør den politiske Berettigelse følge, for at den oligarchiske Magt kan styrkes ved Optagelse af de bedre Bestaandele af Folket. Ogsaa kan man, som hos Thebanerne, bestemme, at Andel i Regjeringen kun kan tillægges dem, der i en vis Tid have afholdt sig fra lavere Erhverv⁸⁴), eller, som i Massalia⁸⁵), kun dem, hvis Værdighed dertil iforveien er bleven prøvet; thi ligesom man i Demokratiet, hvis Princip er Lighed efter Tallet, opretholder Forfatningen ved Mængden eller Menneskeantallet, saaledes maa man i Oligarchiet, hvis Princip er Lighed efter Kvalitet og Værdi, haandthæve Forfatningen ved Regjeringens indre Værd og gode Holdning. Da Oligarchiet, som vi ovenfor have seet, ved at danne en Styrke af letbevæbnet Infanteri af Folkets Midte ofte danner en Magt mod sig selv, saa bør de Rige omhyggeligt lade deres egne Sønner øve sig i Vaaben som let Infanteri og lade dem som saadanne gjøre Tjeneste i Felten. Med de vigtigere Statsemployer, som kun de politisk Privilegerede kunne opnaae, bør der forbindes store Ydelser til det Offentlige, for at Folket kan føle

sig vel tilfreds med at være udelukket derfra. Ligeledes bør de ved deres Embedstiltrædelse foranstalte prægtige Offerholdtider samt opføre et eller andet offentligt Bygningsværk eller Mindesmærke, for at Massen, som deltager i Offermaal-tidet og seer Byen prydet med offentlige Arbejder, bedre skal finde sig i Forfatningen. Nu gjøre derimod Oligarcherne det Modsatte, idet de ligesaa begjærligt attraae Berigelse som Ære, saa at de kun i de Regjerendes Antal, men ikke i Regjeringens Aand adskille sig fra Demokraterne. Fremdeles bør man dels ved Lovgivningen, dels ved andre passende Foranstaltninger søge at forebygge Rivalisering og Tvistigheder i de privilegerede Klasser; thi at erkjende den onde Spire lige i dens Begyndelse er den dygtige Statsmands Sag. Imod den Forandring, som opstaaer i Oligarchier og Republikker, naar den Census, der fordres, bliver den samme, medens Penge-massen i Staten i en betydelig Grad voxer, er det tjenligt i kortere eller længere Mellemrum at undersøge den samlede ved Census opgivne Kapitals Forhold til den tidligere og, hvor den maatte befindes betydelig forøget eller formindsket i Sammenligning med denne, da at forhøie eller nedsætte Censusbestemmelserne i Overensstemmelse dermed. Følges ikke denne Fremgangsmaade, da opstaaer i det ene Tilfælde af Republik Oligarchi og af Oligarchi et dynastisk Herredømme, i det andet af Republik Demokrati, af Oligarchi Republik. En Grundregel for alle Forfatninger er det ikke at ophøie nogen Borger paa en uforholdsmæssig Maade eller altfor hurtigt at lade ham komme til Magt og Ære, men hvis Saadant engang er skeet, da ikke paa éngang at berøve ham al Indflydelse; helst bør man ved Lovgivningen umuliggjøre en saadan overveiende Magt hos Enkelte, men, hvor dette ikke lader sig gjøre, bør man med Klogskab søge at fjerne Farer af denne Art. Dog kan det bemærkes, at det

ikke alene er Fjernelsen af forstyrrende Elementer, men undertiden netop Nærheden af dem, der bevarer Forfatningen, naar Borgerne af Frygt drives til at være paa deres Post, og at det derfor kan være gavnligt at vedligeholde en saadan Stemning hos Borgerne, hvor der er nogen, om end kun fjernere, Anledning dertil. Da Mange ved deres private Liv drives til Bestræbelser, som ere farlige for Staten, saa bør der indsættes en Øvrighed, der har at paasee, at Borgernes Liv staaer i Samklang med Statsforfatningen. Ligesaa maa man forebygge, at Forholdene stille sig altfor gunstigt for en enkelt Del af Staten. I denne Henseende bør Sagen udjævnes ved at blande de modsatte Klasser med hinanden eller hæve Middelstanden. En Hovedsag i enhver Stat er, at der baade ved Love og ved den hele Statsindretning er sorget for, at Borgerne ikke kunne berige sig ved offentlige Forretninger. Dette er især at paasee i Oligarchier. Thi Mængden er ofte ikke saa uvillig over at see sig udelukket fra offentlige Forretninger, ja undertiden endog ret vel tilfreds med at kunne passe sine egne Anliggender, men naar den troer, at Embedsmændene berige sig af det Offentlige, da forbittres den over at være udelukket baade fra Ære og Fordel. Paa denne Maade kan Demokrati og Aristokrati lade sig forene i én Stat, og begge Partier faae, hvad de ønske; thi almindelig Valgbarhed er en demokratisk Institution, men at Statsposterne faktisk besættes med de hoiere Klasser, er aristokratisk. Den fattigere Del har da større Lyst til at passe sine egne Forretninger end til at bestyre Embeder, der ingen Fordel kaste af sig. De Rige kunne derimod uhindret opoffre sig til Statens Tjeneste. Saaledes kunne de Fattige ophjælpes, idet de faae Leilighed til at anvende al Tiden paa deres egne Anliggender, medens de Rige opnaae det Gode ikke at regjeres af de lavere Klasser. For at forebygge Misligheder

med Statens Penge, maae de fornødne Eorholdsregler iagttages ved Pengeudbetalinger og Regnskaber. Paa den anden Side maa uegennyttig Embedsførelse paaskjønnes ved passende Æresbelønninger. I Demokratiet bør man skaane de Rige og ikke blot ikke gjøre noget Indgreb i deres Kapital, men ogsaa fare lempelig med Renterne; rigtigst er det ikke engang at tillade dem kostbare og unyttige Ydelser til det Offentlige, om de end selv have Lyst dertil. I Oligarchiet bør man tage sig særdeles af de fattige Klasser, overlade dem alle saadanne offentlige Bestillinger, der ere forbundne med Indtægter, og straffe en dem tilfoiet Krænkelser strengere end den, der tilfoies Nogen af den privilegerede Klasse. Fremdeles bør i Oligarchiet Familiebesiddelserne ikke kunne bortskjænkes efter Godtbefindende, men kun gaae i Arv efter de gjældende Regler; samme Person maa ikke kunne arve mere end én Besiddelse. Derved bliver Eiendommen jævner fordelt, og flere Fattige kunne komme til Velstand. Overhovedet er det rigtigst baade i Oligarchiet og Demokratiet at give den mindst begunstigede Part lige Plads eller endog Forrang i alle andre Ting end i den vigtigste politiske Stilling, der naturligvis maa være den regjerende Korporation forbeholdt. Hvad man fremfor Alt maa iagttage, men hvad der ofte forsømmes i de udartede Statsforfatninger, er Maadehold og Begrænsning; thi mange Institutioner, der gjælde for folkelige, omstyrede Demokratierne, og det Samme er Tilfældet med de oligarchiske Stater, naar man vil drive Forfatningen til den yderste Grændse. Thi vel kunne saadanne Statsforfatninger en Tidlang holde sig, skjøndt de ere komne ud af det rette Spor, men spænder man Bøen bestandig stærkere, kommer man dog til et Punkt, hvor Statsformen forvanskes, ja tilsidst ophører at være en Statsform. Ingen af de ovennævnte Statsforfatning-

ger kan bestaae uden Modsætningen af Rige og Fattige. Udjævnes Formuen, da maa nødvendig en anden Forfatning udvikle sig. Idet man altsaa ved Lovbestemmelser, der gaae ud over de rette Grændser, vil svække Modpartiet, omstyrter man Statsforfatningen selv. I denne Henseende feile navnlig Demagogerne i de Stater, i hvilke Massen er Herre over Løven, idet de ved idelig at fortrædige de Rige splitte Staten i tvende Dele. Ønsker man altsaa et saadant Demokrati Varighed, maa man fremfor Alt modarbeide Demagogernes fordærlige og demoraliserende Indflydelse. Naar de saaledes benytte Domstolene til at faae mange Konfiskationer af Eiendomme bragt istand, bør man stræbe at faae den Bestemmelse vedtaget, at de Dømtes Formue og overhovedet alle Mulkter tilfalde den offentlige Kultus, men ikke uddeles blandt Folket⁸⁶). Saaledes ville Straffene for Forbrydelser ikke udeblive, men Folket mindre fristes til uretfærdige Domme. Ogsaa bør Processernes Antal formindskes ved streng Straf for unødige Klager⁸⁷). Eftersom Folkeforsamlinger i denne Art af Demokrati ikke kunne holdes uden Godtgjørelse, men Bekostningerne hertil, hvor der ikke ere store Statsindtægter, hvilé tungt paa de Bemidlede ved Formueskatter, Konfiskationer og deslige, saa bør man kun afholde faa Folkeforsamlinger og kun faa Dage holde Rettergang. Man kan da give de Fattige alene Dommerpenge uden at udsætte sig for, enten at de Fattige fristes for stærkt til at deltage i Dommerforretninger, eller at de Rige undrage sig derfra formedelst Forretningernes Mængde. Hvor der ere rigelige Statsindtægter, der bør man ingenlunde, som Demagogerne, arbejde for, at Overskuddet jævnlige og i smaa Summer bliver uddelt til Almenen. Saadanne Smaasummer forødes strax uden nogensomhelst virkelig Nytte for Menigmand. Folkets sande Ven vil derimod paa det Ivrigste arbejde for,

at Panperismen ikke trænger sig ind i Folket; thi deri ligger det Demoraliserende i Demokratiet. Man vil derfor ikke søge at tilvebringe Pengeddeling, forend Summen er saa stor, at den Portion, der uddeles til Enhver, kan blive ham til væsentlig Nytte, som Middel til at erhverve sig en liden Grundeiendom eller som Driftskapital. Og kan man ikke uddele til Alle, saa maa man hellere lade Fordelingen successive gaae rundt efter de forskjellige Folkeafdelinger. — Et Middel, som undertiden er anvendt for at styrke Demokratiet, bestaaer deri, at man har optaget blandt Borgerne uægte Born eller saadanne Personer, som blot paa fædrene eller modrene Side nedstammede fra Borgere. Men gaaer en saadan Fremgangsmaade for vidt, beforder den kun Uorden i Staten og driver Forfatningens Fjender let til revolutionære Forsøg. En i saadanne Statsforfatninger tjenlig Fremgangsmaade er den, som Kleisthenes⁸⁸) brugte i Athen, nemlig, at forandre og mangfoldiggjøre Folkeinddelingerne og Klasserne og træffe alleslags Foranstaltninger for, at Stænderne saa meget som muligt kunne blandes mellem hinanden, og de gamle Korporationer og Foreninger opløses. Endelig kan en slappere Tugt for Kvinder, Slaver og Born være tjenlig i en saadan Stat, idet den hos Hoben, der hellere vil føre et ubundet Liv end være under Tugt og Orden, kan befæste Tilfredsheden med Forfatningen. — Hoist skadeligt virker i Demokratiet et misforstaaet Begreb om den demokratiske Frihed. Som Hovedmomenter i Demokratiet betragtes nemlig den absolute politiske Lighed og Friheden. Friheden sætter man i at gjøre, hvad man lyster, men dette er en stor Misforstaaelse; thi det er ingenlunde Trældom at leve strengt efter den bestaaende Forfatnings Love; tvertimod er dette nødvendigt, for at Forfatningen kan opretholdes.

Det allervigtigste Middel til at bevare den bestaaende Forfatning er at opdrage Ungdommen i Forfatningens Aand. De bedste Love ere til ingen Nytte, naar ikke Borgerne opdrages og dannes i Overensstemmelse dermed, men at opdrage i Forfatningens Aand er at opdrage saaledes, at Børnene dannes til dygtige Borgere i denne bestemte Forfatning. Nu derimod leve de privilegerede Klassers Sønner i Oligarchieerne for det Meste i Yppighed og Blødagtighed, medens de Fattiges Børn hærdes ved Arbeide og Øvelse, saa at de baade faae Villie og Kraft til at omstyrte den bestaaende Samfundsorden.

Midler til at bevare Kongedømmet og Tyranniet. Pol. V, 9.

Kongedømmet vedligeholdes ved Maadehold og Begrændsning. Jo mere indskræuket nemlig Kongemagten er, des varigere er den, idet Kongerne selv derved mindre fristes til at handle despotisk, og deres Magt mindre bliver Gjenstand for Misundelse. Derfor har den lakedaimoniske Kongemagt været langvarig, fordi den fra Begyndelsen var delt imellem to, og Theopompos siden indskrænkede den betydeligt saavel ved andre Foranstaltninger som ved at stille Ephormagten ved Siden af Kongerne ⁸⁹).

Tyranniet vedligeholdes paa tvende hinanden næsten modsatte Maader. Den første, som er den sædvanligste, bestaaer deri, at man forfølger fremragende Personligheder, rydder kraftfulde og modige Mænd af Veien, hverken tilsteder Syssitier, offentlige Foreninger og Sammenkomster, offentlig Opdragelse eller nogetsomhelst Andet, hvoraf Selvfølelse og gjensidig Bekjendtskab og Tillid kan opstaae. De Fornemme maae bestandig vise sig ved Hoffet, for at der kan holdes Øie med

dem, og for at deres Aand kan fornedres ved Hoffjenesen. Tyrannen holder bestandig Spioner for at forhindre det frie Ord eller strax komme til Kundskab om dets Brug. Fremdeles ophidser han Folk gjensidig mod hinanden, Ven mod Ven, Folket mod de høiere Klasser, de Rige mod hinanden indbyrdes. Sine Undersaatter udsuger han og bringer dem til Bettelstaven ved offentlige Arbejder samt ved Skatter og Afgifter, dels for at kunne holde sin Livgarde, dels for at beskjæftige dem med den øieblikkelige Nød, forknytte dem og saaledes afholde dem fra Uroligheder. Derfra have mange store Bygningsværker deres Oprindelse, som Pyramiderne i Ægypten. Til at føre Krig er han tilbøielig, for at Borgerne stedse skulle holdes beskjæftigede og derhos stadig trænge til en Anfører. Medens Kongen støttes af sine personlige Venner og stoler paa dem, pleier Tyrannen i høi Grad at sætte Mistillid til sine Omgivelser i den Overbevisning, at Alle ville, men at disse bedst kunne efterstræbe ham. Alle de Forhold, der fremtræde under en ultrademokratisk Regjering, gjenfinde vi i Tyranniet, som Kvinderegimentet i Familierne, slap Tugt blandt Slaverne, lave Smigrere, der i Demokratiet kaldes Demagoger, i Tyranniet Hoffolk og Yndlinge. Ædle og frisindede Karakterer, Mænd, der ikke ville lade sig despotisk beherske, der have Tillid til hinanden indbyrdes og vække Tillid hos Andre, taaler Tyrannen ikke i sin Nærhed. Saadanne Personligheder nedtrykke ham og hades af ham som farlige Fjender. Kort: alle Tyranniets Handlinger gaae ud paa at bevirke en fortrykt og forknyt Stemning hos Undersaatterne, gjensidig Mistillid samt Kraftløshed og Aftmagt til at gjøre noget fjendeligt Skridt mod Regjeringen.

Men ogsaa en ganske modsat Vei kan Tyranniet gaae for at bevare og vedligeholde sig. Ligesom nemlig Tilnærmelse til Tyranniet er en Vei til Ødelæggelse for Kongedøm-

met, saaledes kan omvendt en Tilnærmelse til Kongedømmet tjene til Bevarelse for Tyranniet, naar Tyrannen blot holder fast ved Ét, nemlig en Magt, hvorved han kan beherske Folket selv mod dets Villie; thi opgiver han dette, giver han med det Samme slip paa sin Tyrannmagt. Uden at give Slip paa denne Magt bør han iøvrigt spille sin Kongerolle omhyggeligt og give sig Mine af Interesse for det Offentlige, saa at han ikke ødsler paa saadanne Gjenstande, som pleie at forbitte Folket, naar det med Sved og Møie maa arbeide, for at Herskerens Maitresser eller Fremmede eller Kunstnere kunne tjene Penge, men derimod aflægger Regnskab for Indtægt og Udgift. Han viser sig da som Statshusholder og ikke som Tyran, medens han dog tillige som Statens uindskrænkede Hersker ikke udsætter sig for selv at komme i Pengeforlegenhed. Afgifter og offentlige Ydelser maa han give sig Udseende af at inddrive for Statshusholdningens og mulige Krigstilfældes Skyld, saa at han fremstiller sig som Bestyreren af Statsformuen og ikke af sin private Eiendom. Fremdeles bør han befalte sig paa en venlig og værdig Opførsel, der vækker mere Agtelse end Frygt. Om han derfor end giver Afkald paa alle andre Dyder, maa han dog bevare en Statsmands Klogskab. Han bør vel vogte sig for at krænke, beskjæmme eller mishandle nogen af sine Undersaatter eller af sin Omgivelse, især ærekjære Folk, og det samme Sind maa han bibringe sin Gemalinde imod andre Kvinder; thi ogsaa Kvinders Overmod har ofte styrtet Tyrannregjeringer. I sandselige Nydelser maa han være maadeholdende eller i det Mindste ikke stille dem til Skue for Andre. Han bør sørge for Byens Tarv og Forskjønnelse og vise sig som den, der ærer og dyrker Guderne; fortrinlige Mænd bør han drage og knytte til sig ved Udmærkelser og Æresbevisninger, som han selv uddeler, medens han derimod lader Straf

udøve ved andre Øvrigheder og Domstole. — En vigtig Regel i et Monarchi er det ikke at hæve nogen Enkelt for stærkt og hurtigt, mindst modige og energiske Karakterer, i al Fald hellere flere, der kunne holde Øie med hinanden indbyrdes. Vil Monarchen uddrage Nogen hans Magt og Indflydelse, maa det helst skee lidt efter lidt. Da Staten bestaaer af 2 Dele, de Rige og de Fattige, er det bedst at bibringe dem begge den Forestilling, at deres Interesse er knyttet til Regjeringens Bestaaen, og ikke lade den ene Del behandle uretfærdigt af den anden, men i al Fald knytte den stærkeste Del til Regjeringen, for at Regenten ikke skal behøve at gribe til den Forholdsregel at frigive Slaver eller at afvæbne Borgerne; thi i saa Fald vil den ene Del af Staten, naar den forener sig med hans egen Styrke, let lægge Overmagten i hans Hænder. I ethvert Tilfælde vil Tyrannen ved en klog og maadeholdende Fremgangsmaade baade selv føre en lykkeligere Regjering over Mennesker, der ikke ere demoraliserede eller forkuede, uden at være Gjenstand for Frygt eller Had, og tillige skaffe Regjeringsformen en længere Varighed og sikkrere Bestaaen.

I det Hele ere dog Oligarchier og Tyrannier de kortvarigste Former og bære i sig selv Spiren til deres Undergang. Kun tre eller fire Tyranregjeringer skyldte en klog og human Fremgangsmaade og Bevarelsen af Folkets personlige Agtelse en noget længere Varighed, nemlig Orthagoras's og hans Efterkommeres Tyranni i Sikyon, der bestod i 100 Aar, Kypselidernes i Korinth, der varede i noget over 73 Aar, Peisistratidernes i Athen, som, naar Afbrydelserne fraregnes, bestod i 35 Aar, og endelig Hierons, Gelons og Thrasybulos's i Syrakus, der holdt sig i 18 Aar⁹⁰).

Efterretninger

om

**Sorø Akademis Skole og Opdragelsesanstalt
i Skoleaaret 1850—1851**

af

Skolens og Opdragelsesanstaltens Rektor.

Skolens Disciple.

Til 1ste Juli 1850 var Antallet af samtlige Disciple, som Programmet fra forrige Aar udviser, 147, nemlig 66 Elever og 81 skolesøgende Disciple. I Aarets Løb ere 25 ved Dimission eller af andre Grunde¹⁾ udgaaede af Skolen, og 28 nye optagne. Det største Antal, som til samme Tid har været samlet i Skolen, har været 164 Disciple, hvoraf 28 vare Realister. De ledigblevne Elevepladser ere efterhaanden blevne besatte med skolesøgende Disciple. Skolens nærværende Disciple udgjøre til 1ste Juni 1851²⁾ 150, nemlig 67 Elever og 83 skolesøgende Disciple. Disse ere saaledes fordeltte:

VII Klasse	4		
VI	—	16	
V	—	22	V Realklasse 5
IV	—	22	IV — 8
III	—	23	III — 9
		II Klasse	21
		I	— 20

1) En af Eleverne, C. F. Schröder, er i Aarets Løb afgaaet ved Døden.

2) Da Hovedexamen iaar begynder tidligere end før, har jeg her sat 1ste Juni istedenfor 1ste Juli.

Skolens Lærere.

Med Skolens Lærere er der i dette Skoleaar foregaaet følgende Forandringer:

De konstituerede Lærere, Candd. theol. J. Swane og J. J. Lind bleve udnævnte til Adjunkter under 1ste Sept. 1850.

Adjunkt Krarup Hansen blev udnævnt til Subrektor ved Haderslev lærde Skole under 10de Sept. 1850.

Overlærer Johnstrup ved Kolding lærde Skole blev under 13de Febr. 1851 konstitueret til Overlærer her og ansat under 13de April s. A.

Med Tilsynet ved Opdragelsesvæsenet ere ingen Forandringer foretagne i dette Skoleaar.

Undervisningsgjenstande, Lærebøger og læste Pensa.

Dansk.

I Kl. Ugenlig ere to Timer anvendte til at diktere og gennemgaae de rettede Stille, de øvrige 4 Timer til Oplæsning saavel af Prosa som af Poesi, Gjengivelse af meddelte Fortællinger, samt Analyseren (Ordklasser, Former, Sætningens enkelte Dele).

II Kl. To Timer om Ugen ere anvendte til at skrive Stil, i det første Halvaar efter Diktat, i det andet efter forelæste Fortællinger. Desuden have især de Svagere i Klassen af og til skrevet Hjemmestile. De øvrige tre Timer ere anvendte dels til Øvelse i Oplæsning, dels

til Examination og Indøvelse af Grammatiken (Bojesens Sproglære) ved Analyse.

III Kl. Den ene ugenlige Time er anvendt til Stil, hvis Gjenstand har været at gjengive en forelæst Fortælling eller Beskrivelse; hver fjerde Gang er skreven en Oversættelse fra Tydsk. Den anden Time er dels anvendt til Øvelse i Læsning, dels har Læreren forelæst »Aladdin« og af »danske Viser fra Middelalderen.«

III Realkl. To Timer ere anvendte til Stil, dels Diktat, dels Gjengivelse af en oplæst Fortælling, eller en Oversættelse af den tydske Læsebog. To Timer om Ugen ere anvendte til dansk Læsning og Analyseren. Holsts Smaadigte ere benyttede til Udenadslæsning.

IV Kl. 1 Stil er skreven hver Uge, hvortil Stoffet er taget enten af »Borgens Veiledning« eller af det Læste i Religion, Historie og Nordens Mythologi; ogsaa have Opgaverne bestaaet af Beskrivelser og Skildringer, undertiden af Oversættelse af den tydske Læsebog. Holsts prosaiske og poetiske Læsebøger ere benyttede til Læsning, samt Nordens Guder. Med Klassen er Winthers Omrids af den nordiske Mythologi gennemgaaet; et Par af Holbergs Komoedier samt Hakon Jarl ere læste.

IV Realkl. 1 Stil er skreven ugenlig; til at gennemgaae Besvarelserne er anvendt 1 Time. Ved Opgaverne, der have været af en lettere Art, eftersom der i denne Klasse først begyndes med selvstændige Udviklinger, er det tilstræbt at vænne Disciplene til at samle, ordne og gjenfremstille de Tanker, der ligge indenfor denne Alders Omraade. Undertiden er leveret en Oversættelse fra Tydsk. En anden Time er ugenlig anvendt dels til mundtlig at udvikle Indholdet af Opgaver, dels til Øvelse i Læsning. I den tredie Time ere Disciplene under Læs-

ningen af Nordens Guder gjorde bekendte med den nordiske Mythologi.

V Kl. En Time er hver Uge anvendt til Stile, tildels med Benyttelse af »Borgens Veiledning«. Til Læsning har Læreren oftest valgt Digte af Oehlenschläger. Af og til er nogen Tid anvendt til at gjøre Disciplene bekendte med enkelte af de bedste svenske Forfattere. Den nordiske Mythologi er repeteret.

VRealkl. En Stil er skreven hjemme hver Uge. De tre Skoletimer ere anvendte dels til Stile, dels til Læsning af danske Forfattere under fortsat Øvelse i Sproglæren. Læreren har meddelt en kort Udsigt over den danske Litteratur i ældre og nyere Tid og gennemgaaet det vigtigste af den danske Metrik. Den nordiske Mythologi er repeteret.

VI Kl. Den ene af de to Skoletimer er anvendt til Stil, den anden især til Læsning af saadanne Værker, som maatte ønskes at være Disciplene bekendte, forend der i den næste Klasse meddeles en almindelig Oversigt over den danske Litteratur.

VII Kl. En Stil er skreven hver Uge. I den ene af de tre Skoletimer er i Aarets Løb det vigtigste af den danske Litteraturs Historie gennemgaaet, de to andre, som have været samlede, ere anvendte dels til Øvelser i Stil og mundtligt Foredrag, dels til Læsning af danske Digterværker. Et Grundrids af den danske Metrik er meddelt efter Thortsen.

Latin.

III Kl. Formlæren er gennemgaaet efter Madvig, og indovet ved Brugen af Borgens Læsebog, hvoraf de fem første Afsnit ville blive læste til Examen.

IV Kl. Cæsar bell. Gall. 1ste og 2den Bog. Sallusts Catilina.

Det fastsatte Pensum af Madvigs Grammatik. Ugenlig ere 3 Stile skrevne, 2 hjemme og 1 paa Skolen.

V Kl. Ciceros catil. Taler og Talen for det manil. Lovforslag. Virgils Æneide 6te Bog. Madvigs Grammatik § 211—384. Cursorisk er læst Sall. Jug. forfra til Cap. 49. 3 Stile ugenlig.

VI Kl. Virgils Æneide 5te og 6te Bog. Cicero pro lege Manilia. Cicero de officiis 1ste Bog. Livius 3die og 4de Bog. De romerske Antikviteter ere læste i Sammenhæng efter Bojesens Haandbog. Af og til ere nogle Timer anvendte til cursorisk Læsning. 2 Stile ugenlig, 1 Version hver anden Uge.

VII Kl. Horats's Breve samt Ars poetica. De romerske Antikviteter efter Bojesens Haandbog og den latinske Litteraturhistorie efter Tregders Haandbog ere gennemgaaede i Sammenhæng. Tre Stile ere i Reglen udarbejdede ugenlig, og en Version fra Latin til Dansk hver fjortende Dag. Nogen Tid er næsten daglig anvendt til cursorisk Læsning snart af Henrichsens Opgaver til Oversættelse, snart af forskellige Forfattere. Den øvrige Tid er brugt til Repetition af det tidligere i Skolen Læste samt til enkelte Afsnit af Grammatiken.

Græsk.

IV Kl. Bergs Læsebog. Det Væsenligste af Formlæren efter Tregders Gram.

V Kl. Xenophons Anabasis 3die og 4de Bog. Hom. Odys. 11te Bog. Tregders Gram. læst i Sammenhæng.

VI Kl. Hom. Odys. 1ste og 11te Bog. Herodots 5te Bog. Xenoph. Memorab. Socratis 3die Bog. Plato Crito. Bojesens Antikviteter, Madvigs Ordfoiningslære og Tregders Gram. ere benyttede under Læsningen.

VII Kl. Hom. Odyss. 11te Bog og Sophokles's Tragoedie: *Οιδίππος τρώωνος*. De græske Antikviteter efter Bojesens Haandbog og den græske Litteraturhistorie efter Tregders Haandbog ere gennemgaaede i Sammenhæng. Den øvrige Tid er brugt til Repetition af det tidligere i Skolen Læste.

Hebraisk.

VI Kl. A. Genesis Cap. VI—XXXIII. Whittes Gram. og Analyse ere benyttede.

Tydsck.

- I Kl. Riises Læsebog for Begyndelseskl. Pag. 5—22. 58—142. Indøvelse af Dekl. og Konjug.
- II Kl. Riises Læsebog for Begyndelseskl. Pag. 130—208. Hjorts Læsebog Pag. 16—38. Det Vigtigste af Formlæren efter Hjorts Gram. incl. de uregelmæssige Verber.
- III Kl. Hjorts Læsebog Pag. 58—87. 134—155. Hele Forml. er repeteret efter Hjorts Gram. 1 Stil ugenlig.
- III Realkl. Hjorts Læsebog Pag. 58—87. 134—145. 164—173. Formlæren er repeteret efter Hjorts Gram. 2 Stille om Ugen.
- IV Kl. Hjorts Læsebog pros. Del Pag. 87—127. 302—315. 381—391. Størstedelen af Syntaxen er læst efter Hjorts Gram. Hver Uge er skreven 1 Stil.
- IV Realkl. Hjorts tydske Læsebog Pag. 185—234. 288—305. Størstedelen af Syntaxen er læst, og Forml. repeteret efter Hjorts Gram. 1 à 2 Stille ugentlig, og hver anden Uge 1 Time mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tydsck.
- V Kl. Hjorts Læsebog pros. Del. Pag. 173—186. 415—443. 558—571. Hele Gram. er repeteret. 1 Time er hver

Uge anvendt til kursorisk Læsning, og ugenlig er skreven 1 Stil, snart hjemme, snart paa Skolen.

V Realkl. Hjorts Læsebog pros. Del Pag. 358—364. 375—388. 520—552; poet. Del Pag. 1—40. Gram. er fuldstændig repeteret. 2 Stile ere skrevne om Ugen; 1 Time er anvendt til kursorisk Læsning, og 1 Time til Øvelse i mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tydsk.

VI Kl. B. Hjorts Læsebog pros. Del 456—480; poet. Del Pag. 90—124. 1 Time om Ugen er anvendt til kursorisk Læsning, og hver anden Uge 1 Time til mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tydsk. 1 Stil er skreven ugenlig, snart hjemme, snart paa Skolen.

VI Kl. A. Hjorts Læsebog pros. Del. 459—526. Hver Uge er 1 Time brugt til kursorisk Læsning, og hver anden 1 til mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tydsk. 1 Stil er skreven ugenlig, snart hjemme, snart paa Skolen.

Begge Afdelinger af Klassen ere gjorte bekendte med det Vigtigste af den tydske Litteraturs Historie.

Fransk.

II Kl. Borrings Læsebog for Melleml. Pag. 1—47. Sibberns Stiløvelser, 1ste Afsnit, de 17 første Stykker, og i Gram. det Tilsvarende.

III Kl. Borrings Læseb. for Melleml. Pag. 48—53, 106—116, 128—143, 185—210, 250—263. Sibberns Stiløvelser, 1ste Afsnit, følgende Nummere: 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 38, 40, 42, 44, 46, 48, samt den første Halvdel af 18, 36, 37 og 49. I Gram. det Tilsvarende. 1 Stil ugenlig.

II Realkl. Samme Læsebog Pag. 48—53, 106—116, 128—143, 185—197, 250—263. I første Afsnit af Stiløvelserne Nr. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23,

- 25, 27, 29, 30, 31, 33, 37, 41, 43, 45, 47, og sidste Halvdel af 49. I Gram. det Tilsvarende. 2 Stile ugenlig.
- IV Kl. Borrings *Études littéraires* Pag. 62—100, 242—256. Sibberns *Stiløvelser*, 1ste Afsnit de ulige Nummere fra 51—83, 2det Afsnit Nr. 1, 5, 7, 11, 13 og 15. I Gram. det Tilsvarende. 1 Stil ugenlig.
- IV Realkl. Borrings *Études littéraires* Pag. 105—172, 284—309. Stiløvelsernes 1ste Afsnit, de ulige Nummere fra 51—83, 2det Afsnit Nr. 3, 5, 7, 11, 13 og 15. I Gram. det Tilsvarende. 2 Stile ugenlig.
- V Kl. Borrings *Études littér.* Pag. 173—188, 242—309, 326—330, 342—349, 384—395, 442—487. Leber *Handbuch der franz. Sprache u. Litt.*, pros. Del Pag. 1—36. Syntaxen er læst efter Abrahams's Gram.; Sibberns *Stiløvelser* ere benyttede til at indøve Reglerne. 1 Stil hver fjortende Dag. Af og til kursorisk Læsning.
- V Realkl. Borrings *Études litt.* Pag. 10—32, 105—173, 228—242, 406—431, 443—471. Syntaxen er læst efter Abrahams's Gram., og Sibberns *Stiløvelser*, 2det Afsnit, ere benyttede til at indøve Reglerne. Hver Uge er der skrevet 2 Stile, 1 paa Skolen og 1 hjemme.
- VI Kl. B. Lebers *Handb. der franz. Spr. u. Litt. poet.* Del Pag. 200—247; pros. Del 150—203, 297—380.
- VI Kl. A. Lebers *Handb. der franz. Spr. u. Litt. poet.* Del 459 indtil Enden; pros. Del Pag. 128—208, 223—259. Begge Afdelinger have været samlede i én Time om Ugen, der dels er bleven benyttet til kursorisk Læsning, dels til mundtlig Stil efter 3die Afsnit af Sibberns *Stiløvelser*. 1 Gang ugenlig er der skreven en Stil, snart hjemme, snart paa Skolen.

Engelsk.

IV Realkl. Marryat: »The Children of the new Forest« til Pag. 55. Den ældre Afdeling desuden Marryat: »The settlers in Canada« Pag. 95—165. Mariboers Formlære. Mariboers »Opgaver til mundtlig og skriftlig Oversættelse paa Engelsk« ere benyttede til Øvelse i mundtlig og skriftlig Stil. Disciplene ere øvede i Retskrivning efter Diktat.

V Realkl. James: »Arabella Stuart« til Pag. 199. Den ældre Afdeling desuden Cooper: »The Spy« Pag. 74—174. Mariboers Formlære er repeteret. Mariboers »Opgaver til mundtlig og skriftlig Oversættelse paa Engelsk« ere benyttede til Stiløvelser.

Religion.

- I Kl. Luthers lille Katechismus, de tre første Parter. Balslevs Bibelhistorie.
- II Kl. De tre første Kapitler af Balles Lærebog samt 5te, 6te og 7de Kap. af Matth. Evangelium. Herslebs Bibelhist. indtil 4de Periode af G. T.
- III Kl. Matth. Evangel. Kap. 8—14. De 4 første Kapitler af Balles Lærebog. Herslebs Bibelhist. indtil Makkabæerne.
- III Realkl. De 5 første Kapitler af Balles Lærebog. Herslebs Bibelhist. fra 3die Periode af G. T. indtil N. T.
- IV Kl. Balles Lærebog, 6te, 7de og 8de Kap. Herslebs Bibelhist. 7de og 8de Periode af G. T. og N. T. indtil Apostlenes Gjerninger.
- IV Realkl. Balles Lærebog, 6te og 7de Kap. Herslebs Bibelhist. fra 6te Periode i G. T. til 3die Per. i N. T.
- V Kl. I det første Halvaar Balles Lærebog, i andet Fogtmanns indtil Treenighedslæren. Herslebs Bibelhist.: det

- nye Test. Apostlenes Gjern. ere læste efter Bibelen.
- V Realkl. Balles Lærebog. Markus's Evangl., de 14 første Kapitler. Herlebs Bibelhist.
- VI Kl. B. I første Halvaar: Bibellæsning, især for at oplyse Indholdet af det N. T.'s Skrifter; i andet Halvaar: Fogtmanns Lærebog, 2det Kap. Herslebs Bibelhist.
- VI Kl. A. Matthæi Evangelium paa Græsk. Fogtmanns Lærebog. Herlêbs Bibelhist.

Historie og Geographi.

- I Kl. Kofods fragmentariske Historie indtil Middelalderen. De vigtigste Grundtræk af den physiske Jørdbeskrivelse gennemgaaede efter Landkortet.
- II Kl. Middelalderens og den nyere Historie indtil Revolutionen efter Kofods fragm. Udtog. Europa, med Undtagelse af de tre sydlige Halvoer, efter Munthes Lærebog.
- III Kl. Den gamle og Middelalderens Historie indtil Gregor VII's Tid efter Bohrs Lærebog. Munthes Lærebog Asien, Afrika, Amerika og Australien.
- III Realkl. Kofods fragment. Udsigt: Middelalderens Historie. Allens Lærebog: Danmarks Hist. indtil Frederik 3die. Munthes Lærebog: Spanien, Portugal, Italien, Tyrkiet og Grækenland, Asien og Afrika.
- IV Kl. Middelalderens Historie efter Bohr. Munthes Geographi Pag. 27—179 og 320—372.
- IV Realkl. Middelalderen og den nyere Historie efter Kofods fragm. Udsigt. Allens Danmarks Historie Pag. 109—206. Munthes Geographi Pag. 27—179 og 320—372.
- V Kl. Middelalderen og den nyere Historie indtil Ludvig XIV's Tid efter Bohrs Lærebog. De til disse Perioder hørende Partier af Danmarks Historie ere læste efter

- Allens Lærebog. Munthes Lærebog: de tre sydeuropæiske Halvøer, samt Asien, Afrika, Amerika og Australien.
- V Realkl. Allens Lærebog i Danmarks Historie og Kofod, Historiens vigtigste Begivenheder. Munthes Geographi.
- VI Kl. Estrups Historie Pag. 1—209. Allens Danmarks Historie Pag. 1—109. Munthes Geographi.
- VII Kl. Estrups Historie og Allens Danmarks Historie.

Mathematik.

- I Kl. Med Undtagelse af et Par af de Svageste har Klassen gennemgaaet de 4 Regningsarter med brudne Tal efter Mundts Apparat.
- II Kl. Mundts Apparat er bleven benyttet til at øve Disciplene i praktisk Regning. Halvdelen af Klassen har naaet til Reguladetri incl., Enkelte ere gaaede endnu videre. Resten har regnet de 4 Regningsarter med brudne Tal.
- III Kl. Mundts Regnebog er mundtlig gennemgaaet undt. §§ 23, 24; jevnsideis ere Disciplene øvede i praktisk Regning. Bogstavregning er gennemgaaet. 1 Time er ugenlig anvendt til geometrisk Tegning.
- III Realkl. Arithmetiken er gennemgaaet efter Mundts Regnebog undt. §§ 19, 23, 24, og jevnsideis dermed ere Disciplene øvede i praktisk Regning. I de sidste 4 Maaneder er en Time ugenlig anvendt til geom. Tegning.
- IV Kl. Mundts Geometri til Pag. 84. Jürgensens Arithmetik indtil § 13 undt. § 11. Ligninger af første Grad ere indøvede.
- IV Realkl. Som forrige Klasse.
- V Kl. Mundts Geometri fra Pag. 84 Bogen ud. Jürgensens

- Arithmetik forfra til § 12 samt § 13. Ligninger af anden Grad.
- V Realkl. Mundts Geometri. Jürgensens Arithm. til § 17 samt Progressioner, Ligninger af 1ste og 2den Grad og Logarithmer.
- VI Kl. B Jürgensens Arithm. § 15—23. Trigonometrien er ælst efter Svenningsens Lærebog.
- VI Kl. A. Stereometri, Arithm. og Trigonometri er repeteret. Begge Afdelinger have havt skriftlige Øvelser 1 Gang om Ugen.
- VII Kl. Olufsens Astronomi. Alt det tidligere Læste er repeteret. Skriftlige Øvelser 1 Gang om Ugen.

Physik.

- IV Realkl. Panums Naturlære: den mechaniske Physik indtil Luftpumpen.
- V Realkl. Samme Bog: Varmelæren, Læren om Elektricitet, Galvanisme og Magnetisme.
- VI Kl. A. Hoffmeyers Naturlære: den mechaniske Physik indtil Atwoods Faldmaskine.
- VII Kl. Samme Bog: repeteret den mechaniske Physik og Varmelæren.

Naturhistorie.

- I Kl. Pattedyrene efter Strøms Læsebog.
- II Kl. Fuglene indtil Svømmefuglene efter samme Bog.
- III Kl. Pattedyrene efter Bramsen.
- III Realkl. Pattedyrene og Fuglene efter samme Bog.
- IV Kl. Krybdyr og Leddyr efter samme Bog.

IV Realkl. Leddyrene efter samme Bog.

V Kl. Fiskene, Bløddyrene, Indledningen til Botaniken fra § 14 til § 26 og Cellespirene efter Bramsen.

V Realkl. Leddyrene, Bløddyrene efter samme Bog, Physiologi efter Prosch samt Indledningen til Danmarks Geognosi.

VI Kl. B. Bedyrene, Leddyrene, Bløddyrene og Indledningen efter Bramsen.

VI Kl. A. Leddyrene efter samme Bog, Physiologi efter Prosch samt Geologi.

I *Vokalmusik* have 116 Elever og Skolesøgende, i *Instrumentalmusik* 12 Elever havt Undervisning.

I *Tegning* har I og II Kl. samt III, IV og V Realklasse havt Undervisning. Disciplene have tegnet Frihaands-tegning efter Fortegning og Naturgjenstande. III Kl. og III Realkl. have særskilt havt Øvelse i geometrisk Tegning.

I *Gymnastik* ere i Vintermaanederne alle Klasser blevne underviste, VI og VII tillige i Hugning, V i Fægning, de fire øverste Klasser i Exercits med Geværer, og de tre nederste i Dands. I Sommermaanederne ere alle Skolens Disciple daglig øvede i Svømning, saavidt Veirliget har tilladt det.

I *Skrivning* have de fire nederste studerende Klasser samt Realklasserne havt Undervisning.

Schema,

der fremstiller det Antal Timer, som hvert Lærefag
har havt i hver Klasse.

	VII	VI			V	V	IV	IV	III	III	II	I	Sum- ma.
		a.	b.	ab.		R.		R.		R.			
Dansk	3			2	2	3	2	3	2	4	5	6	32
Latin	9			8	9		9		10				45
Græsk	5			4	5		5						19
Hebraisk	2	2											4
Fransk		3	3		3	4	2	4	3	4	5		31
Tydsck		3	3		3	4	3	4	3	4	5	6	38
Engelsk						4		4					8
Religion		3	2		2	2	2	2	2	3	2	3	23
Math. og Regn.	5	4	4		4	5	4	5	5	7	5	6	54
Naturlære	4	2				3		2					11
Hist. og Geogr.	4			5	4	4	4	4	5	4	5	5	44
Naturhistorie . .		2	3		2	3	2	3	2	3	2	2	24
Skrivning						1	1	2	2	3	3	4	16
Tegning						1		1		2	2	2	8
Gymnastik	2			2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
Summa	34	19	15	21	36	36	36	36	36	36	36	36	377

Anm. VI Klasse har, som ovenstaaende Schema udviser, i
adskillige Fag havt delte Undervisningstimer.

Gratistpladser og det müllerske Legat.

Af de 68 Elever have iaar 14 havt Gratistpladser og
saaledes nydt aldeles fri Undervisning, Kost og Pleie.

Desuden have 16 skolesøgende Disciple nydt fri Under-
visning.

Det müllerske Legat har iaar været tildelt 18 Elever,
som have erholdt hver en Portion paa 50 Rigsbankdaler.

Forskjellige Efterretninger.

Bibliotheket.

Bibliotheket er i dette Skoleaar bleven forøget med omtrent 300 Bind. Det bestaaer nu af henved 23900 Bind foruden de 2000 af den Bastholmske Samling, som endnu ikke ere afleverede. Til Opbevaring af løse Kobbere ere to store Skabe blevene anbragte ved Enderne af Bibliotheksbordet som en Forlængelse af samme. Det specielle Tilsyn med Bibliotheket forer Overlærer Bang.

Den naturhistoriske Samling.

Med Skolens naturhistoriske Samling er der i dette Aar foregaaet en betydelig Forandring saavel med Hensyn til Lokalet som til Opstillingen, en Forandring, hvorved det Hele har vundet meget i Skjønhed og Orden, og ved Hjælp af den — dog endnu ikke fuldkommen gjenneførte — Etikettering er der sorget for, at ogsaa Uindviede nogenlunde kunne hjælpe sig selv til Rette der og i det Mindste faae Navnene at vide paa de forskjellige Gjenstande.

Lokalet mistede en betydelig Del af sin forrige Udstrækning, da det maatte afgive 5 Fag til anden Brug, men hvad det i denne Henseende mistede, er nogenlunde erstattet paa anden Maade. De ældre spredte og utætte Skabe, der for vare forskjellige i Dimensioner og Farve, ere blevene omdannede, rykkede sammen, tættede og gjorde aldeles éns; de danne nu en fortløbende Skabrække, der er hævet i Veiret paa en anden ganske nybygget $1\frac{1}{2}$ Al. høi og omtrent $1\frac{1}{2}$ Qvarter bredere Skabrække, saa at det Hele nu udgjør saa godt som et eneste stort Glasskab, 27 Alen langt og $4\frac{1}{2}$ Alen høit. For at alle Gjenstande i Skabene saavidt muligt

kunne komme til at træde lige tydeligt frem, ere de, hvor det lod sig gjøre, anbragte paa terrasseformet opstillede løse Kasser i de enkelte Skabafdelinger, og derved komme de i Reglen til at staae i 3 Rækker, den ene ovenover den anden. Med Undtagelse af nogle større mineralogiske Pragtstykker findes i denne Række af Skabe kun zoologiske Gjenstande, Skeletsamlingen i Underskabene og Resten i de øverste Skabe: Museets øvrige Skabe med Insekter, Konchylier og de geognostiske Samlinger, der før vare spredte paa et større Rum, ere nu rykkede sammen. Af den mineralogiske Samling har en Del funden Plads i det lige ved Museet liggende nye naturhistoriske Læseværelse, hvor ogsaa Halvdelen af Herbariet opbevares samt nogle Glasskabe, der indbefatte saadanne naturhistoriske Gjenstande, som hyppigst bruges ved Undervisningen.

Den zoologiske Samling har i dette Skoleaar faaet en Tilvæxt af 155 Nummere nemlig:

Pattedyr	25
Fugle	34
Krybdyr	15
Fisk	2
<hr/>	
Bendyr ialt	76
Leddyr	32
Bløddyr	47
<hr/>	
Ialt	155

Den zoologiske Samling indbefatter saaledes 556 Numere henhørende til Bendyrene, 2801 til Leddyrene og 668 til Bløddyrene.

Den botaniske Samling har ingen Tilvæxt faaet, men har i andre Henseender vundet betydeligt, idet Læreren i Naturhistorien, Adj. Jacobsen, har gennemgaaet og reuset omtrent en halv Snes

tusinde Planter, der tilligemed det Papir, hvori de vare indlagte, vare angrebne af Møl og andet Utoi. Under Gjennemsynet har han tillige, saavidt muligt, optaget en summarisk Indholdsfortegnelse, for at en Ordning af den chaotiske Masse kunde begyndes, og med Ordningen er det rykket saavidt frem, at der er opstillet henved 70 Fascikler. Alle de phanerogame Plantefamilier ere opstillede og foreløbigt ordnede efter det Reichenbachske System, hvorefter Ordningen var begyndt, da Adj. Jacobsen modtog Samlingen. Af den ikke opstillede Del er henved Halvparten forsaauidt ordnet, som Planterne der ere samlede familievis, hver Familie i én eller flere Pakker, hvorved deres Indordning i Hovedsamlingen for Fremtiden er betydelig lettet. Over det Øvrige er, som ovenfor bemærket, en Indholdsfortegnelse optaget. Kun henved en halv Snes Pakker ligge endnu aldeles urørte og ere afsondrede fra den øvrige Samling.

Den mineralogiske Samling er endnu ikke ordnet.

Det specielle Tilsyn med denne Samling er overdraget Adjunkt Jacobsen.

Den physiske Samling.

Foruden en Supplering af Apparaterne, nærmest henhørende til Læren om Lufttrykket og Varmen, er der af værdifuldere Instrumenter anskaffet:

- 1) Ørsteds Apparat til at vise Vandets Sammentrykning.
- 2) Stöhrers magnetoelektriske Maskine.
- 3) En elektromagnetisk Omdreiningsmaskine.

Desuden er et fuldstændigt Eftersyn og Ordning af hele Samlingen paabegyndt.

Det specielle Tilsyn med denne Samling er overdraget Overlærer Johnstrup.

Disciplenes Morskabsbibliothek

er i Aarets Løb bleven forøget med 16 Bind danske Bøger 2 Bind tyske og 6 Bind franske. Tilsynet føres af Adjunkt Blicher.

I Programmet for 1849 er det omtalt, at Eleverne i 7de Klasse ifølge Ministeriets Bestemmelse af 30te Juni s. A. i Henseende til Opdragelsesforholdene ere adskilte fra de øvrige Elever, underkastede særegne for denne Klasse afpassede reglementariske Bestemmelser og paa en mere umiddelbar Maade end de øvrige stillede under Rektors personlige Tilsyn. Da nu 7de Klasse ifølge Bekjendtgjørelsen af 13de Mai 1850 er bleven toaarig, medførte denne Forandring, at ogsaa de yngre Elever af 7de Klasse maatte afsøndres fra de øvrige Elever og undergives særskilte reglementariske Bestemmelser. Ministeriet har derfor i Skrivelser af 31te Jan. og 1ste Mai 1851 dels bestemt, at ogsaa disse Elever ved Udgangen af 6te Klasse skulle optages i Rektorboligen, dels ordnet de forskjellige oekonomiske Forhold, som en saadan Forandring eller Udvidelse af Akademiets Virksomhed medfører, og endelig under 11te Juni 1851 approberet et Reglement for Elever og Disciple i Sorø Akademis Skoles 7de Klasse, der væsentlig støtter sig til det under 30te Juni 1849 af Ministeriet approberede Reglement for denne Klasse, men dog indeholder adskillige ved de forandrede Forhold foranledigede Modifikationer i samme.

Afgangsexamen.

Den fuldstændige Afgangsexamens 2den Del absolveredes i September 1850 af 2 Elever, Jacob Peter Poulsen, Søn af Pastor Ridder Poulsen i Raklev, og Ludvig Vilhelm Købke, Søn af Kam-

merraad Købke i Horsens, og 2 skolesøgende Disciple, Frederik Rasmus Bernhard Wilster, Søn af afgangne Lektor Mag. Wilster i Sorø, og Peter Christian Gottlieb Prehn, Søn af Krigsassessor Prehn, Kunstlærer ved Sorø Akademis Skole. Til den fuldstændige Afgangsexamens 2den Del, som afholdes i Juli Maaned d. A., agte 4 Elever at indstille sig, nemlig Hans Rudolf Lorentzen, Søn af afg. Kjøbmand Peder Hjort Lorentzen i Haderslev, Søren Michael Thygesen, Søn af Proprietær Thygesen i Sorø, Johannes Villiam Christoffer Skram, Søn af Jernbanedirektor Skram i Kjøbenhavn, og Peter Adam Wilhelm Schmedes, Søn af Forpagter Schmedes i Assendrup. Samtidig hermed ville 15 Elever og Disciple af begge Afdelingerne i Skolens 6te Klasse indstille sig til den fuldstændige Afgangsexamens 1ste Del for derefter at oprykkes i 7de Klasse, saafremt de ved Censuren efter den afholdte Hovedexamen maatte blive erkjendte for modne til Opflytning.

Schema over Skolens Afgangsexamen og Hovedexamen i Aaret 1851.

Mandag den 23de Juni.

Kl. 8. VII Kl. Udarbeidelse i Modersmaalet.	Kl. 3. VII Kl. Arithmetisk Opgave.
--	---------------------------------------

Tirsdagen den 24de Juni.

Kl. 8. VII Kl. Latinsk Stil.	Kl. 3. VII Kl. Geometrisk Opgave.
------------------------------	--------------------------------------

Onsdag den 25de Juni.

Kl. 8. VII Kl. Oversættelse fra Latin til Dansk.	Kl. 8. VI Kl. Tydsk Stil.
---	---------------------------

Torsdag den 10de Juli.

8-11.	VI Kl. Historie. Hebraisk.	Kl. 3.	VII Kl. Historie.
8-11.	V Kl. Græsk.	3-6.	V Kl. Latinsk Version.
8-11.	IV Kl. Dansk Stil.	3-6.	IV Kl. Latinsk Stil.
8-10.	III Kl. Regning.	3-5.	V og IV Realkl. Fransk.
8-11.	III Realkl. Fransk Stil.	3-7.	IV Kl. Mathematik.
12-1.	I, II, III og III Realkl. Svømning.	3-6.	III Kl. Fransk Stil.

Fredag den 11te Juli.

8-11.	VI Kl. Religion.	3-5.	V Kl. Naturhistorie.
8-11.	V og IV Realkl. Tydsk Stil.	3-6.	IV Kl. Tydsk Stil.
8-12.	IV Kl. Latin.	3-6.	III Kl. Latinsk Stil.
8-11.	III Kl. Geographi.	3-5.	III Realkl. Religion.
8-11.	II Kl. Dansk Stil.	3-6.	I Kl. Dansk.
12-1.	IV, IV Realkl., V, V Realkl. og VI Kl. Svømning.		

Løverdags den 12te Juli.

8-11.	VI Kl. Mathematik.	Kl. 3.	VII Kl. Naturlære.
8-11.	V Kl. Tydsk.	3-6.	VI Kl. Latinsk Stil.
8-11.	III Kl. Dansk Stil.	3-6.	V og IV Realkl. Fransk Stil.
8-11.	III Realkl. Tydsk Stil.	3-5.	IV Kl. Regning.
8-11.	II Kl. Historie og Geographi.	3-6.	III Kl. Tydsk Stil.
		3-6.	I Kl. Tydsk.

Mandag den 14de Juli.

8-12. VI Kl. Naturhistorie.	3-6. VI Kl. Arithm. Udarb.
8-11. V Kl. Dansk Stil.	3-5. V Kl. Regning.
8-11. V og IV Realkl. Dansk Stil.	3-5. V og IV Realkl. Naturhistorie og Naturlære.
8-12. IV Kl. Religion.	3-6. IV Kl. Fransk Stil.
8-11½. III Kl. Historie.	3-6. III Realkl. Dansk Stil.
8-12. II Kl. Fransk.	3-5. I Kl. Regning.

Tirsdag den 15de Juli.

8-11. VI Kl. Græsk.	Kl. 3. VII Kl. Matematik.
8-11. V Kl. Geographi.	3-6. VI Kl. Dansk Stil.
8-11. III Kl. Matematik.	3-6. V Kl. Tydsk Stil.
8-12. II Kl. Dansk.	3-5. V og IV Realkl. Historie og Geographi.
	3-6. IV Kl. Latinsk Stil.
	3-5. III Realkl. Regning.
	3-5. I Kl. Dansk Stil.

Onsdag den 16de Juli.

8-12. VI Kl. Tydsk.	3-6. VI Kl. Geometr. Udarbejdelse.
8-12. V Kl. Latin.	3-6. V Kl. Fransk Stil.
8-11. IV Kl. Historie og Geographi.	3-5. V og IV Realkl. Tydsk.
8-12. III Kl. Fransk	3-5. III Realkl. Historie og Geographi.
	3-5. II Kl. Regning.
	3-5½. I Kl. Religion.

Torsdag den 17de Juli.

8-12. VI Kl. Latin.	Kl. 3. VII Kl. Latin.
8-12. V Kl. Historie.	3-5. VI Kl. Naturlære.
8-10. V og IV Realkl. Ma- thematik.	3-6. V Kl. Fransk.
8-12. IV Kl. Fransk.	3-5. V og IV Realkl. Reg- ning.
8-11. III Kl. Religion.	3-5. III Realkl. Tydsk.

Fredag den 18de Juli.

8-12. VI Kl. Fransk.	3-6. III Kl. Tydsk.
8-12. V Kl. Mathematik.	3-5. III Realkl. Fransk.
10-12. V og IV Realkl. Religion.	3-6. II Kl. Tydsk.
8-12. IV Kl. Græsk.	3-5½. I Kl. Geographi.

Lørdag den 19de Juli.

8-12. III Kl. Latin.	Kl. 3. VII Kl. Græsk.
10-12. III Realkl. Mathe- matik.	3-6. VI Kl. Geographi.
9-12. II Kl. Religion.	3-6. V Kl. Religion.
8-10½. I Kl. Historie.	3-5. V og IV Realkl. En- gelsk.
	3-6. IV Kl. Tydsk.

Paa Grund af Lærerens Sygdom har Examen i Natur-
historie i nogle Klasser maattet bortfalde.

Mandagen den 21de Juli Formiddag Kl. 9 foretages Translokationen. Lørdagen den 23de August Formiddag Kl. 8 prøves de til Skolen indmeldte Disciple, og Mandagen den 25de August begynder Undervisningen for det nye Skoleaar.

Til at overvære Examen indbydes herved ærbødigt de af Elevernes og Disciplenes Fædre og Foresatte samt andre Skolens Velydere, som dertil maatte have Leilighed.

E. Bojesen.

1851.